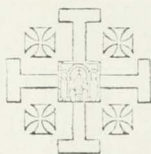

ITINERA
HIEROSOLYMITANA
ET
DESCRIPTIONES TERRAE SANCTAE
BELLIS SACRIS ANTERIORA
&
LATINA LINGUA EXARATA
sumptibus
SOCIETATIS
ILLUSTRANDIS ORIENTIS LATINI MONUMENTIS
ediderunt
TITUS TOBLER & AUGUSTUS MOLINIER
||

I

GENEVAE
Typis J.-G. Fick

VIII

ARCULFI

RELATIO DE LOCIS SANCTIS

AB ADAMNANO SCRIPTA

[circa 670]

CODICES MANUSCRIPTI

QUIBUS USUS EST EDITOR.

- L.* Cod. membran. in museo Britannico, Cotton. Tib. D. V, f^o, fæc. VIII-IX.
B. Cod. membran. in bibliotheca publica Bruxellenfi, 292, parvo 4°, fæc. IX.
Bern. Cod. membran. in bibliotheca civitatis Bernensis, 582, 4°, fæc. IX.
P. Cod. membran. in bibliotheca nationali Parisiensi, fæc. IX, lat. 13048.
P. Cod. membran. in bibliotheca nationali Parisiensi, fæc. XI, lat. 12943.
G. Cod. membran. veteris abbatiae Sangallensis, 320, parvo 8°, fæc. XII.
C. Cod. membran. veteris abbatiae Caduinenfis, min. f^o, fæc. XII.
V. Cod. membran. in bibliotheca Vaticana, 636, A, f^o, fæc. XIII.
R. Cod. chartac. in bibliotheca reginae Christinae (Romæ), 618, fæc. XV.

ARCULFI

RELATIO

DE LOCIS SANCTIS

SCRIPTA AB ADAMNANO

* * *

Prologus.

In nomine Patris & Filij & Spiritus sancte terre caraxare^a librum de locis incipio sanctis.

Arculfus, sanctus episcopus, gente Gallus, diversorum longe remotorum peritus locorum, verax index^b & satis idoneus, in Hierosolymitana civitate per menses novem hospitatus, & locis quotidianis visitationibus peragratis, mihi Adamnano hec universa, que infra caraxanda^c sunt, experimenta diligentius percunctanti^d & primo in tabulas describenti, fideli & indubitabili narratione dictavit, que nunc in membranis brevi textu scribuntur.

a. *Al.* texere. — b. *B., P.* 12943, C. iudex. — c. *Al.* exaranda, ta-
raxanda. — d. *Al.* percontanti, perscrutanti.

LIBER PRIMUS.

CAPITULA.

- I. *De situ Hierusalem: porte civitatis, anniversarium mercatus, locus templi, oratorium Sarracenorum, domus magne.*
- II. *De ecclesia rotunde formule super sepulcrum Domini edificata.*
- III. *De ipsius sepulcri figura & eius tugurioli.*
- IV. *De ipso lapide, qui ad ostium monumenti advolutus erat, quem angelus Domini, de celo descendens, post resurrectionem eius revolvit, de tugurio & sepulcro.*
- V. *De ecclesia Sancte Marie, que rotunde coheret ecclesie.*
- VI. *De illa ecclesia que in Calvarie loco constructa est.*
- VII. *De basilica, quam Constantinus vicinam supradicte ecclesie in eo fabricavit loco, ubi Crux Domini ruinis superata, post multa secula, refoffa inventa est terra.*
- VIII. *De loco altaris Abraham.*
- IX. *De^a exedra intra ecclesiam Calvarie & Constantini basilicam sita, in qua calix Domini & sponsia recondita habetur, de qua in ligno pendens acetum suxerat & vinum.*
- X. *De lancea militis, qua latus Domini ipse pupugit.*
- XI. *De sudario illo, quo Domini caput sepulti contextum est.*
- XII. *De linteis, quod, ut fertur, sancta contexuit Maria virgo.*
- XIII. *De alia summa columna in illo sita loco, ubi, Cruce Domini superposita, mortuus revixit iuvenis, & de medio mundi.*
- XIV. *De ecclesia Sancte Marie in valle Iosaphat fabricata, in qua monumentum eius habetur.*
- XV. *De turre Iosaphat in eadem constructa valle.*
- XVI. *De monumentis Simeon & Ioseph.*

a. *Mff. ed. alia.*

- XVII. *De spelunca in rupe montis Oliveti habita contra vallem Iosaphat, in qua quatuor mense & putei sunt duo.*
 XVIII. *De porta David & de illo loco, in quo Iudas Iscarioth laqueo se suspendit.*
 XIX. *De forma grandis basilice in monte Sion fabricate, & de ipsius montis situ.*
 XX. *De illo agello, qui hebraice Akeldemac vocatur.*
 XXI. *De asperis & petrosis locis ab Hierusalem usque ad civitatem Samuelis late patentibus & usque ad Cesaream Palestine, occasum versus, succedentibus.*
 XXII. *De monte Oliveti, de altitudine & qualitate terre illius.*
 XXIII. *De loco Dominice ascensionis & de ecclesia in eo edificata.*
 XXIV. *De sepulcro Lazari & de ecclesia super illud constructa & de monasterio eidem adherente.*
 XXV. *De alia ecclesia ad dextram Bethanie partem constructa.*

I. *D situ Hierusalem: porte civitatis, anniversarium mercatus, locus templi, oratorium Sarracenorum, domus magne.*

De situ Hierusalem nunc quedam scribenda sunt pauca ex his, que mihi, id est Adamnano, sanctus dictavit Arculfus; ea vero, que in aliorum libris de eiusdem civitatis positione reperiuntur, a nobis pretermittenda sunt. In cuius magno murorum ambitu idem Arculfus octoginta quatuor numeravit turres & portas bis ternas, quarum per circuitum civitatis ordo sic ponitur: Porta David, ad occidentalem montis Sion partem, prima numeratur, secunda, porta ville Fullonis, tertia, porta Sancti Stephani, quarta, porta Benjamin, quinta, portula, hoc est, parvula porta, a qua^a per gradus ad vallem Iosaphat descenditur, sexta, porta Thecuitis.

a. Sic ego; C. quinta porta que ratur usque ad vall. I. In aliis
est parva, ubi per gradus prope-
codd. & in ed. ab hac.

Hic itaque ordo per earumdem portarum & turrium intercapedines: a porta David supra memorata per circuitum septentrionem versus & exinde ad orientem dirigitur. Sed quamlibet^a sex porte in muris numerentur, celebriores tamen ex eis tres portarum introitus frequentantur: unus ad occidentalem, alter ad septentrionalem, tertius ad orientalem partem; ea vero pars murorum cum interpositis turribus, que a supra dicta David porta per aquilonale montis Sion supercilium, quod a meridie supereminet civitati, usque ad eiusdem montis frontem dirigitur, que prurupta rupe orientalem respicit plagam, nullas habere portas comprobatur.

Sed hoc etiam non esse pretereundum videtur, quod nobis sanctus Arculfus de huius civitatis in Christo honorificentia prefatus narravit, inquiens: Diversarum gentium undique prope innumera multitudo quindecimo die mensis septembris anniversario more Hierosolymis convenire solet ad commercia mutuis venditionibus & emptionibus peragenda. Unde fieri necesse est, ut per aliquot dies in eadem hospita civitate diverforum hospitentur turbe populorum, quorum plurima camelorum & equorum asinorumque numerositas, mulorum necnon & boum masculorum, diversarum vectarum^b rerum per illas politanas plateas stercoreum abominationes propriorum passim sternit: quorum nidor non mediocriter civibus invehit molestiam, que & ambulandi impeditionem prebet. Mirum dictu, post diem supra memoratum recessionis cum diversis turmarum iumentis, nocte subsequente, immensa pluviarum copia de nubibus effusa super eandem descendit civitatem, que totas abluit^c abominabiles de plateis fordes

a. *B.*, *P.* 12943. quelibet. — b. *G.*, *al.* vectorum. — c. *L.*, *al.* abstergit.

ablutamque ab immunditiis fieri^a facit eam. Nam Hierosolimitanus ipse situs a supercilio aquilonali montis Sion incipiens, ita est in alto^b a conditore Deo dispositus declivio usque ad humiliora aquilonalium orientaliumque murorum loca, ut illa pluvialis exuberantia nullo modo in plateis, stagnantium aquarum in similitudinem, superfedere possit, sed, instar fluviorum, de superioribus ad inferiora decurrat: que scilicet celestium aquarum inundatio, per orientales influens^c portas & omnia secum stercoralia auferens abominamenta, vallem Iosaphat intrans, torrentem Cedron auget: & post^d talem Hierosolymitanam baptismationem continuatim eadem pluvialis exuberantia^e cessat. Hinc ergo non negligenter adnotandum est, quanti vel qualis honoris hec selecta & predicabilis civitas in conspectu eterni^f genitoris habeatur, qui eam sordidam diutius manere non patitur, sed, ob eius unigeniti honorificentiam, citius eam emundat, quia intra murorum eius ambitum sancte crucis & resurrectionis ipsius loca habet honorificata.

Ceterum in illo famoso^g loco, ubi quondam *templum* magnifice constructum fuerat, in vicinia muri^h ab oriente locatum, nunc Sarraceni quadrangulam orationis *domum*, quam subrectis tabulis & magnis trabibus super quadam ruinarum reliquias construentes, vili fabricati sunt opere, ipsi frequentant: que utique domus tria hominum millia simul, ut fertur, capere potest.

Arculfus itaque de ipsius civitatis habitaculis a nobis interrogatus respondens, ait: Meminiⁱ me & vidisse & frequentasse multa eiusdem civitatis edificia, plurimasque *domos grandes*, lapideas, per totam magnam civi-

a. *Al. fieri om.* — b. *L., al. molle.*
— c. *Al. interfluens.* — d. *Tantum*
B., V., R., ob. — e. *Al. fluminis*
exuberatio. — f. *B., V., R. iudi-*

cis &. — g. *Al. formoso.* — h. *Mab.;*
G., Gretf. om.; Bern. nuper. —
i. *L. meminisse.*

tatem intra menia circumdatas, mira fabricatas arte, sepius confiderasse, que omnia nunc a nobis sunt pretermittenda, ut estimo, exceptis eorum edificiorum structuris, que in locis sanctis, crucis videlicet & resurrectionis, mirifice fabricate sunt: de quibus diligentius interrogavimus Arculfum, precipue de sepulcro Domini & ecclesia super illud constructa, cuius mihi formam in tabula cerata Arculfus ipse depinxit.

II. *De ecclesia rotunde formule super sepulcrum Domini edificata.*

Que utique valde *grandis ecclesia*, tota lapidea, mira rotunditate ex omni parte collocata est, a fundamentis in tribus confurgens parietibus, quibus unum culmen in altum elevatur,^a inter unumquemque parietem & alterum latum habens spatium vie; tria quoque altaria sunt in tribus locis parietis medij^b artifice fabricatis.^c Hanc rotundam & summam ecclesiam supra memorata habentem altaria, unum ad meridiem respiciens, alterum ad aquilonem, tertium versus occasum, duodecim mire magnitudinis lapidee sustentant columnne. Hec bis quaternales portas habet, hoc est quatuor introitus, per tres e regione, interiectis viarum spatiis, stabilitos parietes, ex quibus quatuor exitus ad vulturnum spectant, qui & cecias^d dicitur ventus, alij vero quatuor ad eorum respiciunt.

III. *De ipsius sepulcri figura & eius tugurioli.*

In medio spatio huius interioris rotunde domus rotundum inest in una eademque petra excisum tugurium,^e

a. *Tantum L.* quibus... elevatur.

— b. *G.* medio. — c. *Forte fabri-*
cata. — d. *Sic correxit Gretser,*

al. calcias, calceas, hetias, caluar

— e. *Al.* tegurium, teguriolum

in quo possunt ter terni^a homines stantes orare, & a vertice alicuius non brevis stature stantis hominis usque ad illius domuncule cameram pes & semipes mensura in altum extenditur. Huius tugurioli introitus ad orientem respicit, quod totum extrinsecus electo tegitur marmore, cuius exterius^b summum culmen auro ornatum auream non parvam sustentat crucem. In huius tugurij aquilonali parte sepulcrum Domini in eadem petra interius excisum habetur, sed eiusdem tugurij pavimentum humilius est loco sepulcri; nam a pavimento eius usque ad sepulcri marginem lateris quasi trium mensura^c altitudinis palmorum^d haberi dignoscitur. Sic mihi Arculfus, qui sepe sepulcrum Domini frequentabat, indubitanter emensus pronunciavit.

Hoc in loco^e *discrepancia* nominum notanda *inter monumentum & sepulcrum*; nam illud sepe memoratum rotundum tugurium, alio nomine *Evangeliste monumentum* vocant: ad cuius ostium advolutum & ab eius ostio revolutum lapidem, resurgente Domino, pronunciant. *Sepulcrum* proprie ille dicitur locus in tugurio, hoc est in aquilonali parte monumenti, in quo dominicum corpus lintheaminibus involutum conditum quievit: cuius longitudinem Arculfus in septem pedum mensura propria mensus est manu. Quod videlicet sepulcrum, non, ut quidam falso opinantur, duplex & quamdam de ipsa maceriola petram habens excisam, duo crura & femora duo intercidentem^f & separantem, sed totum simplex, a vertice usque ad plantas lectum unius hominis capacem super dorsum iacentis prebens, in modum spelunce introitum a latere^g habens ad australem monu-

a. B., Bern., G., C. *tantum* terni. — b. In aliis mss. exterioris. — c. B., V. a poplite aut pollice usque ad auriculam. — d. Al. pal-

marum. — e. Mab. proprietas five. — f. L., al. intercedentem. — g. L. in introitum altare.... respiciens.

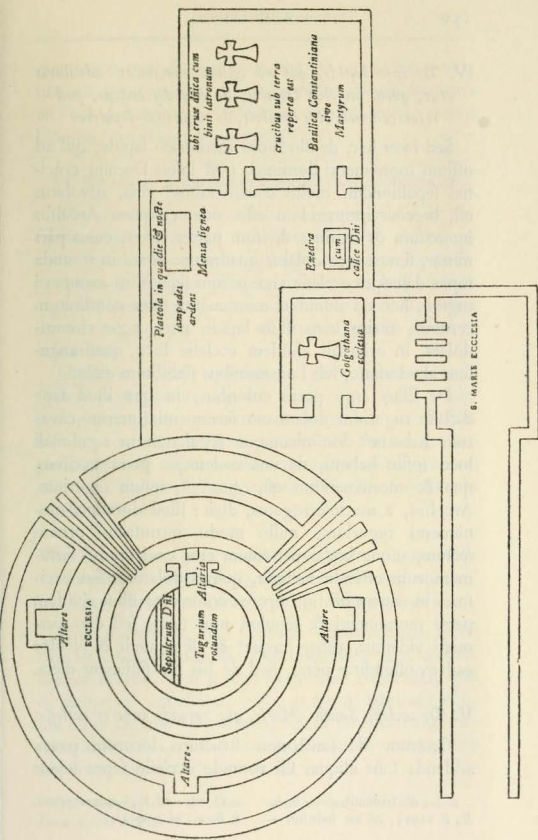
menti partem e regione respicientem, culmenque desuper humile eminens fabrefactum. In quo utrique sepulcro duodene lampades, iuxta numerum^a duodecim apostolorum, semper die ac nocte ardentes lucent, ex quibus quatuor in imo illius lectuli sepulcralis loco inferius posite, alie vero bis quaternales, super marginem eius superius collocatae ad latus dextrum, oleo nutriente fulgent.

Sed & hoc etiam notandum esse videtur, quod mausoleum vel sepulcrum Salvatoris, hoc est sepe memoratum tugurium, speleum sive *spelunca* recte vocari possit, de qua videlicet, Domino nostro Iesu Christo in ea sepulto, propheta vaticinatur, dicens: *Hic habitabit in excelsa spelunca petre fortissime*. Et paulo post de ipsius Domini resurrectione ad apostolos letificandos subinfertur: *Regem cum gloria videbitis*.

Supra dicte igitur ecclesie formulam cum rotundo tuguriolo in eius medio collocato, in cuius aquilonali parte dominicum habetur sepulcrum, subiecta declarat H
vid pictura, necnon & trium aliarum figure ecclesiarum, de quibus inferius intimabitur.

Has itaque quaternarium figuras ecclesiarum iuxta exemplar, quod mihi, ut superius dictum est, sanctus Arculfus in paginula figuravit cerata, depinximus, non quod possit earum similitudo formari in pictura, sed ut dominicum monumentum, licet tali figuratione vili in medietate rotunde ecclesie constitutum monstretur, utique^c huic propior ecclesia vel que eminus posita declaretur.

a. *Al.* normam, nomina. — b. *L.* aut que.
sepulchri aliis. — c. *B., G., al.*

IV. *De ipso lapide, qui ad ostium monumenti advolutus erat, quem angelus Domini, de celo descendens, post resurrectionem eius revolvit, de tugurio & sepulcro.*

Sed inter hec, de illo supra memorato lapide, qui ad ostium monumenti dominici, post ipsius Domini crucifixi sepultionem, multis trucidantibus^a viris, advolutus est, breviter intimandum esse videtur: quem Arculfus intercisum & in duas divisum partes refert, cuius pars minor, ferramentis dolata, quadratum altare in rotunda supra descripta ecclesia ante ostium sepe illius memorati tugurij, hoc est dominici monumenti, stans constitutum cernitur; maior vero illius lapidis pars, eque circumdolata, in orientali eiusdem ecclesie loco, quadrangulum aliud altare, sub lintheaminibus stabilitum exstat.

De illius ergo petre coloribus, in qua illud sepe dictum tugurium dolatorum ferramentis interius cavatum habetur^b dominicumque sepulcrum in aquilonali loco ipsius habens, de una eademque petra excisum, qua & monumentum est,^c hoc est, ipsum tugurium, Arculfus, a me interrogatus, dixit: Illud dominici monumenti tugurium, nullo modo intrinsecus ornatum, usque hodie per totam eius cavaturam^d ferramentorum ostendit vestigia, quibus dolatores sive excisores in eodem usi sunt opere: color vero illius eiusdem petre monumenti & sepulcri non unus, sed duo permixti videntur, ruber itaque^e & albus, unde & bicolor eadem ostenditur petra. Sed de his ista sufficiant dicta.

V. *De ecclesia Sancte Marie, que rotunde coheret ecclesie.*

Ceterum de sanctorum structuris locorum pauca addenda sunt aliqua. Illi rotunde ecclesie supra sepius

a. L.; al. tradentibus. — b. L.,
B., P. 12943; al. om. habetur. —

c. G., est. — d. V., R. cameraturam.
e. Bern.; al. utique.

memorate que & anastasis,^a hoc est resurrectio, vocatur, eo quod in loco dominice resurrectionis fabricata est, ad dextram coheret partem Sancte Marie, matris Domini, quadrangulata ecclesia.

VI. *De illa ecclesia, que in Calvarie loco constructa est.*

Alia vero pergrandis ecclesia, orientem versus, in illo fabricata est loco, qui hebraice *Golgotha* dicitur, in cuius superioribus grandis quedam erea cum lampadibus rota in funibus pendet, infra quam magna crux argentea infixata statuta est eodem in loco, ubi quondam lignea crux, in qua passus est humani generis salvator, infixata stetit.

In eadem ecclesia quedam in petra habetur excisa spelunca infra locum dominice Crucis, ubi super altare pro quorundam honoratiorum animabus sacrificium offertur, quorum corpora interim in platea iacentia ponuntur ante ianuam eiusdem ecclesie Golgothaneæ, usquequo finiantur illa pro ipsis defunctis sacrosancta mysteria.^b

VII. *De basilica, quam Constantinus vicinam supra dicte ecclesie in eo fabricavit loco, ubi Crux Domini ruinis superata, post multa secula, refossa inventa est terra.*

Huic ecclesie in loco Calvarie quadrangulate fabricate structura, lapidea illa vicina orientali in parte coheret basilica magno cultu a rege Constantino constructa, que & martyrium^c appellatur, in eo, ut fertur, fabricata loco, ubi Crux Domini cum aliis latronum binis crucibus sub terra abscondita, post ducentorum triginta trium cyclos annorum, ipso Domino donante, reperta est.

a. R. *αναστασις*. — b. *Ultimæ* martyrum, monasterium.
lineæ desunt in cod. B. — c. *Al.*

VIII. *De loco altaris Abraham.*

Itaque inter has duales ecclesias ille famosus occurrit locus, in quo Abraham patriarcha altare composuit, super illud imponens lignorum struem, & ut Isaac immolaret filium suum, evaginatam arripuit gladium: ubi nunc mensa habetur lignea non parva, super quam pauperum eleemosyne a populo offeruntur. Sed & hoc mihi diligentius interroganti sanctus Arculfus addidit, inquires: Inter anastasin, hoc est sepe supra memoratam rotundam ecclesiam, & basilicam Constantini quedam patet *plateola usque ad ecclesiam Golgothanam*, in qua videlicet die ac nocte semper lampades ardent.

IX. *De exedra intra ecclesiam Calvarie & Constantini basilicam sita, in qua calix Domini & spongia recondita habetur, de qua in ligno pendens acetum suxerat & vinum.*

Inter illam quoque Golgothanam basilicam & martyrium^a quedam inest exedra, in qua est calix Domini, quem a se benedictum propria manu in cena, pridie quam pateretur, ipse conviva apostolis tradidit convivantibus: qui argenteus *calix* sextarij Gallici mensuram habet, duasque in se ansulas ex utraque parte altrinsecus continet compositas. In quo utique calice inest *spongia*, quam aceto plenam, hyssopo circumponentes, Dominum crucifigentes obtulerunt ori eius. De hoc eodem calice, ut fertur, Dominus post resurrectionem cum apostolis convivans bibit, quem sanctus Arculfus vidit, & per^b illius scrinioli, ubi reconditus habetur, operculi foramen pertusi^c manu tetigit propria & osculatus est: quem videlicet calicem universus civitatis populus cum ingenti veneratione frequentat.

a. B., P. 12943, V., R. testimonium. — b. B., *Gretf. om.* per.

— c. *Al.* percussi, perforati.

X. *De lancea militis, qua latus Domini
ipse pupugit.*

Idem Arculfus nihilominus & illam conspexit^a lanceam militis, qua latus Domini in cruce pendentis ipse percusserat. Hec eadem lancea in porticu illius Constantini basilice inserta habetur in cruce lignea, cuius hastile in duas scissum^b est partes: quam similiter tota Hierosolymitana frequentans osculatur & veneratur civitas.

XI. *De sudario illo, quo Domini caput sepulti
contectum est.*

De illo quoque sacrosancto sudario, quod in sepulcro Domini super caput ipsius fuerat positum, sancti Arculfi relatione cognoscimus, qui illud propriis inspexit obtutibus.

Hanc, quam nunc caraxamus, narrationem totus Hierosolymitanus populus veram esse testatur. Propter plurimorum namque testimonium fidelium Hierosolymitanorum civium hanc pronunciationem sanctus Arculfus didicit, qui sic, ipso intentius audiente, sepius pronunciaverunt, dicentes: Ante annos fere ternos^c sacrosanctum linteolum, quod quidam satis idoneus credulus Iudeus de sepulcro Domini^d statim post eius resurrectionem furatus, multis diebus apud se occultavit, ipso donante Domino, post multorum cyclos annorum repertum, in notitiam totius populi venit. Ille igitur felix & fidelis fur illud dominicum sudarium, quod inprimis furtim^e abstulit, in extremis constitutus, duobus filiis manifestans arcessitis detulit, dicens: « O filioli

a. B. compunxit. — b. B., V., d. L., B. om. de sep. D. — e. Ed.;
R.; al. incisum, intercisum. — furanter mss. & ed.
c. Mss.; ed., ut Gretf., 3000tos.

« mei, nunc optio vobis datur. Dicat ergo quisque e^a
 « duobus, quid potius optare desiderat unus, ut & ego
 « indubitanter scire possim, qui ex vobis erit, cui, iuxta
 « propriam optionem, aut omnem substantiam meam,
 « quam habeo, commodare^b debeo, aut hoc solummodo
 « sacrum Domini sudarium. » Quibus auditis verbis, unus,
 qui optavit genitoris divitias accipere universas, suscepit
 eas a patre, iuxta promissionem sub testamento sibi
 commendatam. Mirum dictu, ex illo die omnes eius
 divitiae & patrimonia omnia, propter quod sudarium
 Domini vendidit, decrefcere ceperunt, & universa, que
 habuit, diversis casibus^c perdita, ad nihilum redacta
 sunt. Alter vero supradicti beati furis filius beatus, qui
 sudarium Domini omnibus pretulit patrimoniis, ex quo
 die illud de manu morientis accepit genitoris, magis ac
 magis crescens, donante Deo, terrenis etiam opibus est
 ditatus, nec fraudatus est celestibus. Et ita hoc domini-
 cum sudarium patres filiis^d de eiusdem ter beati homi-
 nis semine nati, quasi hereditario iure, fideles fidelibus,
 secundum eorum prosapie seriem, fideliter usque ad
 quintam commendabant generationem. Sed post quinte
 generationis tempora, annorum multis processibus^e trans-
 actis, eiusdem cognationis deficientibus hereditariis fide-
 libus, sacrum linteum in manus quorundam infidelium
 devenit ludeorum, qui & ipsi, licet^f indigni tali munere,
 tamen illud honorifice amplexi, divina donante largi-
 tione, nimis diversis opibus locupletes, divites facti sunt.
 Iudei vero credentes, orta in populo de sudario Domini
 certa narratione, ceperunt cum infidelibus ludeis de sacro
 illo linteamine fortiter contendere, totis viribus illud
 appetentes in manus accipere: que subnixa contentio^g

a. G. alter vestrum. — b. L.; al.
 commendare. — c. L., B., G., Gretf.
 cladibus. — d. L. om. filiis

.... seriem. — e. L. recessibus.
 — f. Al. quamlibet, quolibet. —
 g. L. sub iuxta concio.

Hierosolymitanam plebem in duas dirimit^a partes, hoc est fideles credulos contra infideles incredulos.

Unde & Saracenorum rex, nomine Mavias,^b ab utrisque interpellatus partibus, ad eos incredulos Iudeos, qui^c sudarium Domini pertinaciter retinebant,^d inter utrosque diiudicans,^e dixit: « Sacrum, quod habetis, lintheo-
lum date in manu mea. » Qui regis verbo^f obtemperantes, illud de scrinio proferentes, regnatoris in sinum deponunt. Quod cum magna reverentia suscipiens, rex in platea, coram omni populo, rogum fieri iussit. Quo nimia inflammatione ardente, ipse surgens & ad ipsum accedens rogum, elevata voce ait ad utrasque discordes partes: « Nunc Christus, mundi salvator, passus pro
humano genere, qui hoc, quod nunc in sinu teneo,
sudarium in sepulcro suum super^g caput eius habuit
positum, inter vos de hoc eodem lintheo contententes
per flammam iudicet ignis, ut sciatis, cui parti horum
duorum exercituum contentiosorum hoc tale donum
condonare dignetur. » Et hec dicens, sacrum Domini sudarium proiecit in flammam, quod nullo modo ignis tangere potuit, sed integrum & incolume de rogo surgens, quasi avis expansis alis, cepit in sublime volare, & utrasque dissidentes contra se positas partes & quasi in procinctu belli confertas acies de summis prospiciens duas, in vacuo aere per aliquorum intervallum momentorum circumvolans, proinde paulatim descendens, Deo gubernante, ad partem Christianorum interim Christum iudicem exorantium declinans, in eorum sinu confedit. Qui Deo gratias, levatis ad celum manibus,

a. *Al.* dirupit. — b. *L.* Mavius, *al.* Majuvias, Navias. — c. *V., R.* addunt coram presentibus Iudeis christianis. — d. *P.* 12943, coram presentibus Iudeis Christianis. — e. *Hanc vocem in cod. L. sequitur:*

hoc quod nunc in sinu meo contineo sudarium in sepulchrum suum superdixit sacrum, sed idem iuxta alios *codd.* modo *infra*. — f. *L.* imperio. — g. *L.* ad.

agentes, cum ingenti letitia ingeniculantes, fudarium Domini cum magna honorificentia suscipiunt ad se de celo venerabile emissum donum, hymnificasque laudes Christo, eius donatori, referunt, & in scrinio ecclesie in alio involutum linteamine recondunt.

Quod noster frater Arculfus alio die de scrinio levatum vidit, & inter populi multitudinem illud osculantis, ipse osculatus est in ecclesie conventu, mensuram longitudinis quasi octo habens pedes.^a De quo hec dicta sufficiant.

XII. *De alio sacrosancto linteo, quod, sicut fertur, sancta contexit Maria virgo, Mater Domini.*

Aliud quoque linteamen maius Arculfus in eadem Hierosolymitana civitate vidit, quod, ut fertur, sancta Maria contexit, & ob id magna reverentia in ecclesia habitum totus veneratur populus. In quo videlicet linteo duodecim apostolorum formule habentur intexte, & ipsius Domini imago figurata, cuius linteaminis una pars rubei coloris & altera, e regione in altero latere, viridis habetur.^b

XIII. *De summa columna in illo sita loco, ubi Cruce Domini superposita, mortuus revixit iuvenis, & de medio mundi.*

De aliqua valde summa columna, que a locis sanctis ad septentrionalem partem in medio civitatis stans pergentibus obvia habetur, breviter dicendum est. Hec eadem columna, in eo statuta loco, ubi mortuus iuvenis, Cruce Domini superposita, revixit, mirum in modum

a. *In aliis mss.* cubitos. — b. B., herbarum,
P. 12943, in modum viridium

in æstivo solstitio meridiano tempore, ad centrum celi sole perveniente, umbram non facit; solstitio enim transmissio, quod est VIII^a kal. iulij, ternis diebus interiectis, paulatim decrescente die, umbram primum facit brevem, deinde processu dierum longiorem. Itaque hec columna, quam solis claritas in æstivo solstitio meridianis horis stantis in centro celi,^b e regione desuper circumfulgens, ex omni parte circumfusa perlustrat, Hierosolymam urbem^c in medio terre sitam esse protestatur. Unde & Psalmographus propter sancta passionis & resurrectionis loca, que intra ipsam eliam continentur, vaticinans canit: *Deus autem, rex noster, ante secula operatus est salutem in medio terre*, id est in Hierusalem, que mediterranea & umbilicus terre dicitur.

XIV. *De ecclesia Sancte Marie in valle Iosaphat fabricata, in qua monumentum eius habetur.*

Sanctorum locorum sedulus frequentator, sanctus Arculfus, *Sancte Marie ecclesiam in valle Iosaphat* frequentabat, cuius dupliciter fabricate^d inferior pars sub lapideo tabulato mirabili rotunda structura est fabricata, in cuius orientali parte altarium habetur, ad dextram vero eius partem sancte Marie saxum inest *sepulcrum* vacuum, in quo aliquando requievit^e sepulta. Sed de eodem sepulcro, quomodo vel quo tempore aut a quibus personis sanctum corpusculum eius sit sublatum, vel in quo loco resurrectionem expectat, nullus, ut fertur,^f pro certo scire potest. Hanc inferiorem rotundam Sancte Marie ecclesiam intrantes, illam vident petram ad dextram parietis insertam, supra quam Domi-

a. L. IX. — b. B., P. 12943, V., R. poli. — c. L., al. orbis. — d. L. fabrice, — e. B. addit &

sanctis pertinet; al. pausavit. — f. P. 12943, ed. ut refert Hieronymus.

nus in agro *Gethsamane* illa nocte, qua tradebatur a Iuda in manus hominum peccatorum, flexis oravit genibus ante horam traditionis eius: in qua videlicet petra duorum vestigia genuum eius, quasi in cera mollissima profundius impressa, cernuntur. Ita nobis noster sanctus Arculfus frater pronunciavit, sanctorum visitator locorum, qui hec, que nos describimus, propriis conspexit oculis. In superiore igitur eque rotunda ecclesia Sancte Marie quatuor altaria inesse monstrantur.

XV. *De turre Iosaphat in eadem constructa valle.*

In eadem supra memorata valle, non longe ab ecclesia Sancte Marie, turris Iosaphat monstratur, in qua ipsius sepulcrum cernitur.

XVI. *De monumentis Simeon & Ioseph.*

Cui videlicet turricule quedam lapidea domus a dextra coheret parte, de rupe excisa & separata a monte Oliveti, in qua intrinsecus^a ferramentis cavata duo monstrantur *sepulcra* sine aliquo ornatu: quorum unum illius *Simeonis* iusti viri est, qui, infantulum Dominum Iesum in templo amplexus ambabus manibus, de ipso prophetizavit, alterum vero eque *Ioseph*, sancte Marie sponfi & Domini Iesu nutritoris.

XVII. *De spelunca in rupe montis Oliveti habita contra vallem Iosaphat, in qua quatuor mense & putei sunt duo.*^b

In latere montis Oliveti quedam inest *spelunca*, haud procul ab ecclesia Sancte Marie in eminentiore loco posita contra vallem Iosaphat, in qua duo profundis-

a. *Al.* intrinsecus *om.* — b. *L., P.* 13048, De spelunca duorum puteorum.

fimi habentur putei, quorum unus sub monte magna profunditate descendit,^a alter vero in spelunce pavimento, cuius vastissima, ut fertur, cavitas, in profundum descendens, recto tractu dirigitur: qui duo putei semper clauduntur. In eadem ergo spelunca quatuor insunt lapidee menſe, quarum una est, iuxta introitum spelunce ab intus sita, Domini nostri Iesu Christi, cui procul dubio *mensule sedes* ipsius adheret: ubi cum duodecim apostolis, simul ad alias menſas ibidem habitas sedentibus, & ipse conviva aliquando recumbere^b solitus erat. Illius putei os clausum,^c quem in pavimento spelunce inesse supra scripsimus, apostolorum mensis proprius haberi monstratur. Huius spelunce portula ligneo, ut refert sanctus Arculfus, concluditur ostio, qui eandem Domini speluncam sepius frequentavit.

XVIII. *De porta David & de illo loco, in quo Iudas Iscarioth laqueo se suspendit.*

Porta David montis Sion molli clivo ab occidentali adheret parte. Per eandem de civitate egredientibus, portam & montem Sion proximum ad sinistram habentibus, pons^d lapideus occurrit, eminus per vallem in austrum recto tramite directus, arcubus suffaltus, ad cuius medietatem ab occasu ille vicinus^e habetur locus, ubi *Iudas Iscariothis*, desperatione coactus, laqueo *se suspendit*.^f Ibidem & grandis hodie adhuc monstratur ficus, de cuius, ut fertur, vertice inlaqueatus pependit Iudas, ut^g Iuvencus, presbyter versificus, cecinit:

Informem rapuit ficus de vertice mortem.

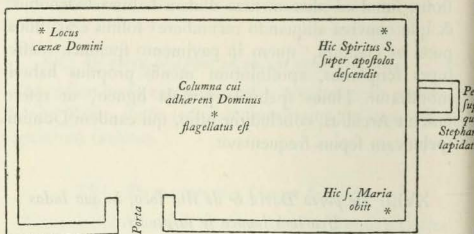
a. G., *al.* in altum infinita profunditate productus extenditur. —

b. G. *om.* *sequeus* sepe. — c. *Al.* conclusum. — d. *Al.* fons. —

e. G. *om.* vicinus. — f. L., B., V., R. suspendens disperierat. — g. *Add.* aliqui *codd.* de ipso Iuda.

XIX. *De forma grandis basilice in monte Sion fabricate,
& de ipsius montis situ.*

Et quia paulo superius montis Sion mentio intercessit, pe quadam grandi^a basilica in eo constructa loco quedam breviter succincteque intimanda sunt, cuius sic describitur formula:

Hic petra monstratur, super quam *Stephanus lapidatus* extra civitatem obdormivit. Extra hanc supra descriptam grandem ecclesiam, que intrinsecus talia sancta complectitur loca, alia memorabilis exstat ad occidentalem partem eius petra, super quam, ut fertur, *Stephanus lapidatus est*.^b Hec itaque apostolica ecclesia, ut supra dictum est, in montis Sion superiore, campestri planitie lapidea est fabricata structura.

XX. *De illo agellulo, qui hebraïce Akeldemac vocatur.*

Hunc parvum agellulum ad australem montis Sion plagam situm noster Arculfus sepe frequentans visitabat,

a. *Al.* pergrandi. — b. *L.*; *al.* Dominus flagellatus est.

lapidum maceriam habentem, in quo diligentius plurimi humanantur peregrini; alij vero, pannis aut pelliculis tecti, negligentius relinquuntur inhumati, & sic super terram iacentes putrescunt.^a

XXI. *De asperis & petrosis locis ab Hierusalem usque ad civitatem Samuelis late patentibus & usque ad Cefaream Palestine, occasum versus, succedentibus.*

Ab Elia septentrionem versus usque ad Samuelis civitatem, que Armathem^b nominatur, terra petrosa & aspera per quam monstrantur intervalla, valles quoque spinosae^c usque ad Taniticam regionem patentes. Alia vero a supra dicta Elia & monte Sion qualitas regionum monstratur usque ad Cefaream Palestine occasum versus; nam quamvis aliqua ibi sint angusta & brevia & aspera loca interposita, precipue tamen latiores plani monstrantur campi, interpositis olivetis, letiores.

XXII. *De monte Oliveti, de altitudine & qualitate terre illius.*

Aliarum arborum genera, exceptis vitibus & olivis, in monte Oliveti, ut refert Arculfus, raro reperiri possunt; segetes vero frumenti & hordei in eo valde lete^d confurgunt. Non enim brucosa,^e sed herbosa & florida illius terre qualitas demonstratur. Altitudo autem eius equalis esse altitudini montis Sion videtur, quamvis mons Sion ad montis Oliveti comparisonem in geometrie dimensionibus, latitudine videlicet & longitudine, parvus & angustus videatur. Inter hos duos montes vallis Iosaphath, de qua superius dictum est, media interiacet, a septentrionali plaga in australem porrecta partem.

a. G. prefertim. — b. *Al.* Armathim, Ramathas. — c. *L.* pinnose.
d. *Ed.*, B. valle lateque; P. 12943,

in ea valle longe lateque, latere conf. — e. *Gretsf.*, ruposa; in *codd.* etiam brucosa.

XXIII. *De loco Dominice ascensionis & de ecclesia
in eo edificata.*

In toto monte Oliveri nullus locus altior esse videtur illo, de quo Dominus ad celos ascendisse traditur, ubi grandis *ecclesia* stat *rotunda*, ternas per circuitum cameratas habens porticus desuper tectas: cuius ecclesie interior domus, sine tecto & sine camera, ad celum sub aëre nudo aperta patet, in cuius orientali parte altare sub angusto protectum tecto exstat. Ideo itaque interior illa domus cameram^a non habet, ut de illo loco, in quo postremum divina cernuntur^b vestigia, cum in celum Dominus in nube sublevatus est, via semper aperta sit, & oculis exorantium ad celum pateat.

Nam cum hec, de qua nunc pauca commemoravi, basilica fabricaretur, idem locus vestigiorum Domini, ut alibi scriptum repertum est, continuari operimento^c cum reliqua stratorum^d parte non potuit. Siquidem quaecumque adplicabantur, insolens terra humana suscipere respuens, in ora adponentium^e reiecit. Quin etiam a Domino concalcati pulveris adeo perenne documentum est, ut vestigia cernantur impressa, & cum quotidie confluentium fides a Domino calcata diripiat, damnum tamen area^f non sentit, & eandem adhuc sui speciem, veluti impressis signata vestigiis, terra custodit.

In eodem igitur loco, ut sanctus refert Arculfus, sedulus eiusdem frequentator, erea grandis per circuitum rota, desuper explanata, collata est, cuius altitudo usque ad cervicem^g haberi monstratur mensurata: in cuius

a. *G.*, *al.* supra collocatum. —
b. *L.*, *al.* insisterant. — c. *Gretsf.*,
al. pavimento. — d. *B.*, *ed.*, *G.* stato-
rum; *L.* reliquorum str. — e. *Quor-*

que al. excussis marmoribus *sine* re-
cecit. — f. *L.*, *V.* arena. — g. *Al.*
verticem.

medietate non parva patet pertusura,^a per quam desuper aperta *vestigia pedum Domini* plane & lucide in pulvere impressa demonstrantur. Illa in rota^b ab occidentali parte quasi quedam semper patet porta, ut per eam intrantes facile adire locum sacraei pulveris possint, & per apertum desuper eiusdem rote foramen de sacro pulvere porrectis manibus particulas fumant.

Igitur nostri Arculfi de vestigiis Domini narratio cum aliorum scriptis recte concordat, quod nec culmine domus, nec aliquo speciali inferiore & viciniore tegmine ullo modo protegi potuerint, ut semper ab universis intrantibus conspiciantur, & Dominicorum vestigia pedum eiusdem loci in pulvere depicta clare possint videri.^c Hec enim dominica vestigia ingentis claritudine lampadis^d supra eandem rotam ecclesie in trochleis pendentes die noctuque flammantis illuminantur.

Illius itaque supra memorate ecclesie rotunde in occidentali parte bis quaternales superne fabrefacte habentur fenestre vitreis valvulis, quibus utique fenestris totidem lampades vicine intrinsecus & e regione posite in funibus pendentes ardent: que videlicet lampades sic collocatae sunt, ut unaqueque lampas nec superius nec inferius pendeat, sed quasi adherens eidem fenestre videatur, cui interius e regione posite propinqua specialiter cernitur. Quarum utique lampadum in tantum claritas refulget, ut earum lumine, quasi de summitate montis Oliveti coruscantium, per vitrum abundanter effuso, non tantum ea montis pars, que versus occasum adheret rotundae^e basilice, sed etiam civitatis Hierosolyme de valle Iosaphat ascensus per quosdam gradus in altum sublimans clare, licet in tenebrosis noctibus, mirabiliter illustretur, & maior eiusdem pars urbis anterior e regione

a. *Al.* percussura. — b. *B.*, *V.* — d. *B.*, *P.* 12943: lampades, — rotunda, — c. *Al.* demonstratur, e *Al.* & lapidee.

posite similiter eadem illuminetur claritate. Hec fulgida & predicabilis octonarum magnarum coruscatio lucernarum de monte sancto & de loco Dominice ascensionis noctu fulgentium maiorem, ut Arculfus narravit, divini amoris alacritatem^a credulorum respicientium cordibus infundit, quemdamque pavorem menti cum ingenti interna conpunctione incutit.

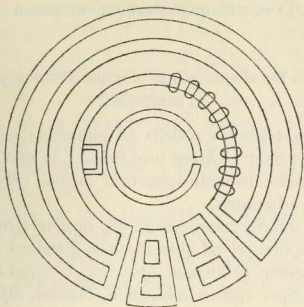
Hec etiam mihi Arculfus retulit de eadem rotunda ecclesia, quod in anniversario die Dominice ascensionis solemnitate per omnes annos validissimi flaminis^b procella meridianis horis, peractis in eadem basilica missarum solemnibus, intruere solet, ut nullus in illa ecclesia vel in locis ei vicinis stare vel sedere possit, sed orantes omnes, in terra prostratis vultibus, tamdiu iacent, donec illa terribilis procella pertranseat.

Huius terrifici flatus causa facit, ut illa pars domus cameram habere non possit, quod supra locum impreforum Domini vestigiorum, que intra^c supra dicte rote medium foramen aperte monstrantur, ad celum semper patefacta appareat. Nam quascumque materias desuper ad cameram parandam, si quid humana ars conabatur, supra memorati venti divinitus flatus destruxerunt.

De hac itaque formidabili procella sanctus Arculfus taliter nobis enarravit, qui eadem hora qua in die Dominice ascensionis ille validissimus irruit flatus, ipse presens in eadem ecclesia Oliveti interfuit montis.

Cuius videlicet rotunde ecclesie figura, quamvis vili pictura, sic depicta declaratur: eree necnon in eius medietate collocata rote formula hac descriptiuncula demonstratur subiecta.

a. *V.*, *R.*, addunt vel claritatem. — b. *V.* fulminis. — c. *Al.* in terra.

Sed & hoc etiam sancti relatione Arculfi didicimus, quod in eadem ecclesia rotunda ad consuetum lumen octo supra memoratarum noctu intrinsecus refulgentium lucernarum prope innumerabiles in nocte Dominice ascensionis alie adiici soleant lampades, quarum terribili & admirabili coruscatione, per vitreas fenestrarum valvas abundanter effusa, mons Oliveti non solum illuminari, sed etiam ardere totus videtur totaque civitas illustrari & vicina sita loca.^a

XXIV. *De sepulcro Lazari & de ecclesia super illud constructa & de monasterio eidem adherente.*

Arculfus, sanctorum supra memoratorum frequentator locorum, quemdam Bethanie campulum magna olivarum silva circumdatum visitavit, ubi grande inest mona-

a. B., G. prope tamen.

sterium & grandis basilica supra illam edificata speluncam, de qua Dominus quadriduanum mortuum suscitavit Lazarum.

XXV. *De alia ecclesia ad dextram Bethanie partem constructa.*

De alia celebriore ecclesia ad australem Bethanie partem in eo montis Oliveti loco fundata, in quo Dominus ad discipulos habuisse sermonem dicitur, breviter scribendum arbitramur.

Hinc sollicite inquirendum est, qualem sermonem & quo tempore vel ad quas speciales personas discipulorum Dominus sit locutus. Que tria, si trium Evangelistarum scripta aperire voluerimus, Matthei, Marci, Luce, nobis manifeste clarebunt, qui de sermonis qualitate concinnantes loquuntur; de loco ipsius conventionis nemo dubitare poterit, necnon de sermone & loco,^a qui Mattheum legerit de Domino dicentem: « *Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis quando hec erunt? Et quod signum adventus tui & consummationis seculi?* » De personis interrogantium^b hic Mattheus tacuit, sed Marcus non tacuit, qui ita scripsit, dicens: « *Interrogabant eum separatim Petrus & Iacobus & Iohannes & Andreas, quibus interrogantibus respondens, qualitatem habiti sermonis iuxta tres supra memoratos Evangelistas ostendit, ita dicens: Videte, ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum Christus,* » & cetera sequentia de novissimis temporibus & seculi consummatione, que Mattheus prolixo sermone prosequitur usque ad eum locum, quo & tempus huius protracti sermonis manifeste idem Evangelista ex verbis Domini

a. G., *al.* forma, stygia. — b. L., *al.* interrogantium. — c. B. qui.

ostendit, ita dicens: « *Et factum est: cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis, quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur,* » & cetera. Aperte ergo ostenditur Dominum quarta feria, biduo restante usque ad primum azymorum diem, qui dicitur Pascha, supra memoratum sermonem prolixum ad interrogantes fuisse locutum, ad quatuor supra dictos discipulos. In loco itaque sermonis superius memorato,^a ob recordationem fundata ecclesia in magna habetur honorificencia.

Huc usque de locis sanctis Hierosolymitane civitatis & montis Sion montisque Oliveti & vallis Iosaphath interiacentis, iuxta^b sancti Arculfi, eorundem frequentatoris locorum, certam narrationem sufficiat descripsisse.

a. *Mab., al. memorata.* — b. *Al. ita.*

* * *

LIBER SECUNDUS.

CAPITULA.

- I. *De situ Bethlehem.*
- II. *De loco nativitatis Domini, ecclesia Sancte Marie.*
- III. *De illa petra extra murum sita, super quam aqua prime lavationis eius, post nativitatem, effusa est.*
- IV. *De alia ecclesia, in qua illud Davidicum conspicitur monumentum.^a*
- V. *De illa ecclesia, in cuius interiore parte sancti Hieronymi sepulcrum habetur.*
- VI. *De monumentis illorum trium pastorum, quos, nascente Domino, celestis circumfulsit claritudo, de ecclesia illorum.*
- VII. *De sepulcro Rachel.*
- VIII. *De Hebron.*
- IX. *De valle Mambre & de sepulcris quatuor patriarcharum.*
- X. *De colle & quercu Mambre.*
- XI. *De pineto, ex quo ligna in camelis ad ignis ministeria in Hierosolymis perficienda vehuntur.*
- XII. *De Iericho.*
- XIII. *De Galgalis, & de duodecim lapidibus, quos filij Israel, transvadato Iordanis fluvio, siccato detulerunt profundo.*
- XIV. *De loco, in quo Dominus ab Iohanne baptizatus est.*
- XV. *De colore Iordanis & de mari Mortuo.*
- XVI. *Iterum de mari Mortuo.*
- XVII. *De fontibus Iordanis.*
- XVIII. *De mari Galilee.*
- XIX. *De Sichem & puteo Samarie.*
- XX. *De quodam fonticulo solitudinis.*
- XXI. *De locustis & melle silvestri.*
- XXII. *De loco, in quo Dominus quinque panes & duos pisces benedixit.*
- XXIII. *De mari Tiberiadis & de Capharnaum.*
- XXIV. *De Nazareth & ecclesiis eius.*
- XXV. *De monte Tabor.*
- XXVI. *De Damasco.*
- XXVII. *De Tyro.*
- XXVIII. *De Alexandria & Nilo flumine & crocodilis eius.*

^a G. sepulcrum.

I. *De situ^a Bethlehem.*

In huius secundi libri exordio de situ Bethlehem civitatis, in qua Salvator noster ex Virgine sancta nasci dignatus est, pauca breviter caraxanda sunt aliqua. Que civitas, non tam situ grandis, sicuti nobis Arculfus retulit, qui eam frequentavit, quam fama^b predicabilis per univrsarum gentium ecclesias diffamata, in dorso montis^c sita est angusto, undique ex omni parte vallibus circumdato, quod utique terre dorsum ab occidentali plaga in orientalem partem quasi mille passibus porrigitur: in cuius campestri planitie superiore humilis sine turribus murus, in circuitu per eiusdem monticuli extremitatis supercilium constructus, valliculis hinc & inde circumiacentibus, supereminet, mediaque intercapedine intra murum per longiorem tramitem habitacula civium sternuntur.

II. *De loco nativitatis Domini, ecclesia sancte Marie.*

In eiusdem civitatis orientali & extremo angulo^d quasi quedam naturalis dimidia inest spelunca, cuius interior ultima pars *presepe Domini* est,^e in quo natum puerum reclinavit mater;^f alius vero, supra dicto contiguus presepio, introeuntibus proprior locus proprie nativitatis dominice traditur fuisse. Illa vero Bethlemitica spelunca presepis dominici tota intrinsecus, ob ipsius Salvatoris honorificentiam, marmore adornata est pretioso, cum utique semiantro super lapideum cenaculum *sancte Marie ecclesia* supra ipsum locum, ubi Dominus natus specialius traditur, grandi structura fabricata^g est.

a. *V.*, *R.* *intericiunt* Hierusalem parrochie id est Bethl. — b. *L.* qua forma. — c. *B.*, *V.*, *R.* angulo. — d. *L.* angusto muro. — e. *Bern.*,

G., *al.* nominatur. — f. *G. om.* in quo... mater. — g. *Al.* additur & fundata.

III. *De illa petra extra murum sita, super quam aqua prime lavationis eius, post nativitatem, effusa est.*

De illa petra extra murum posita, super quam aqua prime post nativitatem dominici ablutionis corpusculi de muri summitate inclinato, in quo effusa est, vasculo, breviter commemorandum estimo. Que sacri lavacri aqua de muro effusa in petra inferius iacente quasi quamdam natura cavatam invenit fossam: que eadem undula in primo dominico repleta natalitio, ex eodem die ad nostra usque tempora per multos seculorum circuitus purissima plena monstratur lympa, sine ulla defectione vel diminutione, nostro Salvatore hoc miraculum a die nativitatis sue peragente, de quo propheta canit: *Qui eduxit aquam de petra*. Et apostolus Paulus: *Petra autem erat Christus*, qui de durissima contra naturam petra in deserto sitienti populo consolatoriam produxit aquam vel^a undam. Idem ipse est Dei virtus & Dei sapientia, qui & de Bethlehemitica illa petra aquam eduxit eiusque lacunam plenam semper lymphis conservat: quam noster Arculfus propriis inspexit obtutibus & in eadem faciem lavit.

IV. *De alia ecclesia, in qua illud Davidicum conspicitur monumentum.*

Arculfus a me de sepulcro David regis interrogatus, hoc nobis responsum dedit, inquiens: Sepulcrum David regis in terra humati ego ipse non negligenter inquirens frequentabam, quod in parte media pavimenti ecclesie sine aliquo habetur superposito ornamento, humilem lapideam pyramidem habens, illud supra circumdantem, lampademque superpositam clare lucentem.^b

a. *Tantum B.* vel undam. — *alii semper interponitur.*

b. *Non in codd. L., B., Bern., sed in*

Hec ergo ecclesia extra civitatis murum in valle contigua est fundata, que Beethlemitico in parte aquilonali monticulo coheret.

V. *De illa ecclesia, in cuius interiore parte sancti Hieronymi sepulcrum habetur.*

De sepulcro quoque sancti Hieronymi simili sollicitudine nobis inquiringibus, Arculfus sic ait: Sepulcrum sancti Hieronymi, de quo inquiritis, ego conspexi, quod in illa habetur ecclesia, que extra eandem civitatiunculam^a in valle est fabricata, que, in meridiano latere sita, supra memorati dorso monticuli est conterminata Bethlemitici. Quod videlicet Hieronymi sepulcrum simili opere ut Davidicum monumentum compositum, nullum ornatum habet.

VI. *De monumentis illorum trium pastorum, quos, nascente Domino, celestis circumfulsit claritudo ; de ecclesia illorum.*

De monumentis illorum pastorum, quos nocte dominice nativitatis celestis circumfulsit claritudo, Arculfus nobis brevem contulit relatiunculam, inquiens: Trium illorum in ecclesia pastorum tria frequentavi monumenta iuxta turrim Gader humatorum, que mille circiter passibus contra orientalem plagam distat a Bethlehem, quos in eodem loco, nascente Domino, hoc est, prope turrim Gregis, angelice lucis^b claritas circumdedit: in quo eadem ecclesia est fundata, eorum pastorum continens sepulcra.

a. L., B. civitatem. — b. B. vocis.

VII. *De sepulcro Rachel.*

Rachel in Ephrata, hoc est, in regione Bethlehem liber Geneseos sepultam enarrat, sed & Locorum liber in eadem regione iuxta viam humatam refert Rachel. De qua via Arculfus mihi interroganti^a respondens, ait: Est quedam via regia, que ab Helia contra meridianam plagam Hebron ducit, cui vie Bethlehem vicina, sex^b millibus distans ab Hierosolyma, ab orientali plaga adheret, sepulcrum vero Rachel in eiusdem vie extremitate ab occidentali parte, hoc est, in dextro latere^c pergentibus Hebron, coherens, vili opere collocatum & nullam habens adornationem, lapidea circumdatum pyramide. Ibidem & nominis eius titulus hodieque monstratur, quem Iacob maritus eius super illud erexit.

VIII. *De Hebron.*

Hebron, que & Mambre, olim Philistinorum metropolis & habitaculum gigantum fuerat, in qua David septem regnavit annis, nunc, sicut sanctus refert Arculfus, murorum non habet ambitum. Quedam solummodo dirute olim civitatis in reliquiis vestigia ostendit ruinarum; vicos tamen habet quosdam vili opere constructos, agellos & villas, alias intra & alias extra illas muralium reliquias destructionum, per campestrum collocatas plantationem, in quibus videlicet vicis & villis multitudo populi habitat.

IX. *De valle Mambre & de sepulcris quatuor patriarcharum.*

Ab orientali vero plaga eiusdem Hebron ager^d occurrit

a. L., al. percunctanti. — b. B., — d. Mab., Gretf. a tergo.
V., R. v m. — c. G. add. habetur.

cum^a spelunca duplici, respiciens *Mambre*, quam emit Abraham ab Ephron Hethaeo, in possessionem duplicis sepulcri.^b

In huius agelli valle sanctus Arculfus locum *sepulcrorum Arbe* visitavit, hoc est, quatuor *patriarcharum*, Abraham & Isaac & Iacob & Adam, primi hominis, quorum plante sunt, non sicut in aliis orbis regionibus ad orientem humatorum converti moris est, sed ad meridiem verse & capita contra septentrionalem plagam conversa. Horum locus sepulcrorum quadrato humili circumvenitur muro. Adam protoplastus, cui peccanti, continuo post perpetratum peccatum, a Deo creatore dictum est: *Terra es & in terram ibis*, separatus a ceteris tribus haud longe, ad borealem quadrangulati lapidei valli^c partem extremus, non in saxeo^d in petra exciso sepulcro super terram, ut ceteri de semine eius honorati quiescunt, sed in terra humatus,^e humo tectus, & ipse pulvis in pulverem versus, exspectans resurrectionem cum universo semine suo, pausat. Et sic de tali sepulcro eius^f ad ipsum de ipso prolata expletur divina sententia.

Et, iuxta exemplum primi parentis sepulcri, ceteri tres patriarche ipsi, vili pulvere tecti, dormientes pausant, quorum quatuor sepulcra habent circumcisas & dolatas de singulis lapidibus superpositas, quasi ad formam aliquius basilice, parvas memorias fabricatas & iuxta mensuram longitudinis & latitudinis uniuscuiusque sepulcri formatas. Abraham & Isaac & Iacob tria sepulcra vicina, tribus superpositis duris candidis^g lapidibus, ad hanc, de qua nunc scripsimus, figuram formatis, ut superius dictum est, proteguntur; Adam vero sepulcrum super-

a. *Addo* cum. — b. *B., V., R.* addunt: que non videntur super terram sed sub terra putantur bina sepulcra. — c. *L.* vallis. — d. *B.*

non infra ex ea in petra. — e. *B. V., R.* intra humatos in humo t. — f. *B., V., R.* quod in terra sepultus est. — g. *L., B., al.* conditis.

posito quidem, sed obscurioris lapide coloris & vilioris operis protegitur. Trium quoque feminarum viliores & minores memorias ibidem aspexit Arculfus, Sare videlicet & Rebecce & Lie, humatarum in terra. Illorum itaque patriarcharum sepulcralis agellus a muro illius antiquissime Hebron in unius stadij spatio orientem versus distare dignoscitur. Que utique Hebron, ut fertur, ante omnes, non solum Palestine, civitates condita fuerat, sed etiam universas Egyptiacas urbes in sua precessit conditione, que nunc misere monstratur destructa.

Huc usque de sepulcris patriarcharum sufficiat caraxasse.^a

X. De colle & quercu *Mambre*.

Mambre collis mille passibus a monumentis supra descriptis, ad boream, separatus distat, herbosus valde & floridus, respiciens Hebron ab Africo sibi occurrentem. Idem itaque monticulus, *Mambre* nominatus, habet in cacumine campestrem planitiem, ubi, ad aquilonalem eiusdem cacuminis partem, lapidea magna fundata est *ecclesia*, in cuius dextrali parte, inter duos grandis eiusdem basilice parietes, mirum dictu, *quercus Mambre* exstat in terra radicata, que & *quercus Abraham* dicitur, eo quod sub ea quondam Angelos hospitio receperit: quam sanctus Hieronymus alibi narrat ab exordio mundi usque ad Constantini regis imperium permanisse, & fortassis ideo non dixit, penitus defecisse, quia eadem etate, quamvis non tota illa, sicuti prius fuerat, grandissima quercus monstrabatur, tamen quidam truncus permanet spurius radicans in terra, sub ecclesie protectus tegmine,^b mensuram quasi duorum longitudinis virorum habens:

a Huc... caraxasse deest in L. — b. G. prefero.

de quo videlicet corroso spurio & ex omni parte securibus circumciso, hastularum ad diversas orbis provincias particule asportantur, ob eiusdem quercus venerationem & recordationem, sub qua, ut superius commemoratum est, Angelorum quondam conventio ad Abraham patriarcham famosa & predicabilis fuerat condonata. In circuitu eiusdem ecclesie, que ibidem ob loci illius honorificentiam constructa habetur, pauca quedam religiosorum habitacula fabricata monstrantur.

Sed de his ista sufficiant dixisse; ad alia pergamus.

XI. *De pineto, ex quo ligna in camelis ad ignis ministeria in Hierosolymis perficienda vehuntur.*

Egredientibus de Hebron in campi latitudine sita ad aquilonalem plagam, haud procul a margine vie ad sinistram, occurrit pinosus non grandis mons, tribus millibus a Hebron distans, de cuius pineto^a pinea ad Hierosolymam usque in camelis vehuntur ligna ad focos nutriendos. In camelis, inquam, nam in omni Iudea, ut Arculfus refert, plaustra vel currus^b raro reperiri possunt.

XII. *De Iericho.*

Iericho urbis, quam Iosue, Iordane transmissio, subvertit, rege illius interfecto, sanctus noster Arculfus confexit locum, pro qua Hiel^c de Bethel, ex tribu Ephraim, aliam exstruxit, quam noster Salvator sua presentia visitare dignatus est. Que eodem tempore, quo Hierusalem oppugnantes obsidebant Romani, propter civium perfidiam capta & destructa est. Pro qua tertia condita est, que post multa temporum intervalla & ipsa subversa est:

a. L. addit monte. — b. L. plaustralis etiam currus. — c. Sic ego, al. Oza.

cuius nunc quedam, ut Arculfus refert, ruinarum vestigia monstrantur. Mirum dictu, sola domus Raab meretricis, tribus in eodem loco destructis civitatibus, remansit, que duos exploratores, quos Iosue Ben-Nun transmisit, in solario eiusdem domus sue lini stipula abscondit: cuius lapidei parietes sine culmine permanent. Locus vero totus urbis, ab humana desertus habitatione, nullam domum habens commorationis, segetes & vineta recipit. Inter locum eiusdem destructe civitatis & Iordanem fluvium grandia insunt palmeta, in quorum medio campuli interpositi habentur, in quibus quorundam Channanee stirpis homuncionum prope innumerabiles sunt fabricate inhabitantium domus.

XIII. *De Galgalis & de duodecim lapidibus, quos filij Israel, transvadato Iordanis fluvio, siccato detulerunt profundo.*

Arculfus memoratus quamdam grandem ecclesiam in Galgalis fundatam vidit eo in loco constructam, in quo filij Israel, Iordane transgresso, castra metati, primam in terra Chanaan mansionem habuere. In qua videlicet ecclesia idem sanctus Arculfus illos consideravit *duodenos lapides*, de quibus ad Iosue Dominus, post transitum Iordanis, locutus est, dicens: *Elige duodecim viros, singulos per singulas tribus, & precipere eis, ut tollant de medio Iordanis alveo, ubi steterunt sacerdotum pedes, duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, ubi fixeritis hac nocte tentoria.* Hos, inquam, Arculfus viderat, e quibus senos in dextra parte ecclesie in pavimento iacentes & alios eiusdem numeri in aquilonali parte omnesque impolitos & viles conspexit: quorum unumquemque, ut ipse refert Arculfus, huius temporis duo iuvenes viri fortes vix possunt de terra sublevare. Ex

quibus unus, quo casu accidente nescitur, in duas confractus partes, iterum, ferramento condensatus, manu artificis coniunctus est. Galgalis itaque, ubi supra memorata fundata est ecclesia, ad orientalem antiquissime Iericho plagam cis Iordanem, est in forte tribus Iuda, quinto milliario ab Iericho, ubi & tabernaculum fixum multo tempore fuit: in quo loco, ut traditur, est ecclesia supra dicta constructa, in qua illi duodeni supra memorati habentur lapides, ab illius regionis mortalibus miro cultu & honorificentia habita.^a

XIV. *De loco, in quo Dominus ab Iohanne baptizatus est.*

Ille sacrosanctus & honorabilis locus, in quo Dominus ab Iohanne baptizatus est, semper aquis fluminis tegitur Iordanis, &, sicut Arculfus refert, qui ad eundem pervenerat locum, huc & illuc per eundem intravit^b fluvium, in eodem sacrosancto loco lignea crux summa infixata est, iuxta quam aqua usque ad collum longissimi venit stantis viri, aut, in alio tempore nimie siccitatis aquis inminutis, ad mammillas usque; inundatione vero facta maiore, tota illa crux aquarum adiectione protegitur. Locus itaque eiusdem crucis, in quo, ut superius dictum est, Dominus baptizatus est, citra alveum fluminis habetur, a quo loco usque in alteram ripam in parte Arabie homo fortis iactare lapidem potest, funda impellente. Igitur a loco supra memorate crucis pons lapideus, arcubus^c fultus ad aridam usque porrigitur, per quem, ipsam adeuntes crucem, per clivum homines descendunt ad aridam & revertentes ascendunt. In extremitate vero fluminis quedam habetur parva quadrata ecclesia in eo, sicut traditur,

a. *Omitto* honorificantur. — vit, transivit. — c. *Al. cameris, can-*
b. *Bern., G.; al. transnavit, nata-* cris.

fundata loco, ubi Dominica vestimenta hora illa custodita sunt, qua baptizatus est Dominus. Hec, quatuor lapideis suffulta cameris, stat super aquas inhabitabilis, quia sub ipsam hinc & inde subintrant aque. Hec desuper coctili protegitur creta, inferius vero, ut dictum est, cameris & arcubus sustentata. Hec talis ecclesia in locis inferioribus illius vallis exstat, per quam influit Iordanis fluvius; in superioribus vero locis quoddam inest grande monachorum *monasterium*, quod supra descripte supereminet ecclesie in supercilio monticuli e regione constructum, ibidemque ecclesia, in honore sancti baptizatoris Iohannis fundata, eodem monasterij circumdatur muro, quadratis constructo lapidibus.

XV. *De colore Iordanis & de mari Mortuo.*

Iordanis color fluminis, sicut nobis Arculfus intimavit, albidus in superficie, quasi lac, videtur, cuius talis color mare Salinarum intrantis, longo maris tramite, a colore maris Mortui per alveum eius facile discerni potest.

Quod videlicet *Mortuum mare* in magnis tempestatibus^a collisione fluctuum ad terras sal eiicit,^b per illius maris circuitum abundanter haberi solet,^c quod non solum undique vicinis, sed etiam longe positis nationibus valde magnum profectum prebet, solis calore satis sufficienter ficcatum. Aliter vero sal in quodam Siculo monte haberi solet; nam illius montis lapides, de terra evulsi, verum naturaliter falsissimum sal esse gustu comprobatur, quod proprie nominatur sal terre. Aliter vero sal maris atque aliter sal terre vocari solet. Unde & Dominus in Evangelio per similitudinem ad apostolos dixisse creditur: *Vos estis sal terre*, & cetera. De hoc itaque sale terre in

a. *Tantum L. tempestacionibus.*

c. *Addo solet.*

— b. *Sic corrigo; al. efficit. —*

Sicilie monte reperto nobis sanctus intimavit Arculfus, qui illud, per aliquot dies in Sicilia manens, visu & gustu atque tactu comprobavit esse verum falsissimum fal.

XVI. *Iterum de mari Mortuo.*

Idem nobis & de maris^a Mortui fale narravit, quod similiter iisdem tribus supra dictis sensibus a se comprobatum nunciavit: qui etiam eiusdem superius memorati lacus maritimam frequentavit oram, cuius longitudo usque ad zoaros Arabie stadiis quingentis octoginta dirigitur, latitudo^b stadiis centum quinquaginta usque ad vicinam Sodom.

XVII. *De fontibus Iordanis.*

Arculfus noster & ad illum pervenit locum in provincia Phenicis, ubi Iordanis ad Libani radices de duobus vicinis fontibus emergere videtur: quorum unus nomine *Ior* & alter *Dan* vocitatur, qui simul mixti compositum *Iordanis* accipiunt nomen. Sed notandum non esse in Paneo exordium Iordanis, sed in Trachonitide terra, centum & viginti^c interiectis stadiis usque ad Cesaream Philippi, qui nunc *Paneas*, a Paneo monte tractum nomen, qui est in Trachonitide. Phiala, plena aquarum semper, unde Iordanis subterraneis meatibus derivatur, & in Paneo, divisis aquarum^d effusionibus, ebullit, que, ut supra dictum est, Ior & Dan nominare solent. Unde quoque emergentes &, interiecto quodam intervallo, in unum confluentes fluvium coeunt, qui, exinde suum dirigens cursum centum & viginti stadia sine ulla interfusione usque ad urbem, cui nomen est *Iulias*, pro-

a. B. mofavi vel ortui; R. inofavi. — b. G. om. latitudo. — c. L.

clxxxix. — d. B., V., R. addunt duabus.

greditur. Postea lacum, qui Genezar dicitur, medio transit fluento,^a quibus ex locis plurima circumvagatus deserta, Asphaltio fuscipitur lacu, atque^b in eum conditur. Itaque duos lacus victor egressus, in tertio heret.

XVIII. *De mari Galilee.*

Noster sepe memoratus sanctus Arculfus *mare Galilee*, quod & lacus Cinnereth & mare Tiberiadis nominatur, ex maiore circumvixit parte, cui magne finitime adherent filve. Lacus ipse, veluti quodam maris ambitu amplissimus, in longitudine centum & quadraginta stadia extenditur, latitudine quadraginta diffunditur, cuius aque dulces & ad potandum sunt habiles,^c siquidem nec palustris uliginis crassum aliquid aut turbidum recipiunt, quia arenoso undique littore circumvenitur, unde & purior haustus eius ac melior^d est ad usum. Genera quoque piscium gustu & specie nusquam in alio lacu^e prestantiora inveniri possunt.

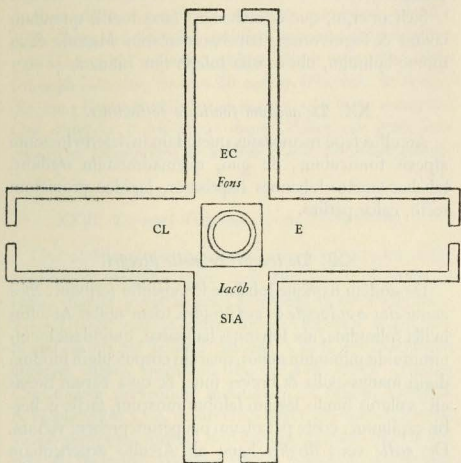
Hec brevia de Iordanis exordio & lacu Cinnereth partim de tertio Iudaice captivitatis libro, partim de Arculfi experientia excerpta retulimus: qui, ut ipse indubitanter refert, ab eo loco, quo de faucibus maris Galilee Iordanis egreditur, usque ad eum locum, ubi in mare Mortuum intrat, octo^f dierum iter habuit: quod scilicet idem mare falsissimum de montis Oliveti specula sepius, sicut ipse narrat, sanctus prospexit Arculfus.

XIX. *De Sichem & puteo Samarie.*

Arculfus, sacerdos sanctus, regionem Samarie peragrans, ad eius provincie pervenit civitatem, que hebraice

a. *L.* fluendo. — b. *L.* usque. — c. *L.* amabiles. — d. *Al.* mollior. — e. *Sic scribo ut Beda; al.* loco. — f. *L.* vij.

dicitur *Sichem*, greca vero & latina consuetudine *Sicima* nominatur: que, quamlibet vitiose, & *Sichar* nominari solet. Itaque, prope hanc eandem civitatem, quamdam extra murum vidit constructam *ecclesiam*, que quadrifida in quatuor mundi cardines formata extenditur, quasi in similitudinem crucis, cuius figura inferius describitur. In

cuius medietate *fons Iacob*, qui & puteus dici solet, ad eius quatuor respiciens partes, intrinsecus medius habetur, super quem Salvator, itineris labore fatigatus, cuiusdam diei hora sedebat sexta, & ad eundem puteum illa Samaritana mulier eodem meridiano tempore aquam haurire venit. De quo videlicet puteo eadem mulier inter cetera,

ad Dominum respondens, dixit: *Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est.* Arculfus itaque, qui de eodem puteo bibit aquam, de illius altitudine narrat, dicens: Ille, quem aspexi puteus altitudinis habet bis vicesnas orgyias,^a hoc est, quadraginta cubitos. Orgyia ergo five cubitus utriusque manus a latere extensio utroque dicitur.

Sichem ergo, que & Sichema,^b sacerdotalis quondam civitas & fugitivorum, habebatur in tribu Manasse & in monte Ephraim, ubi & ossa Ioseph sunt humata.

XX. *De quodam fonticulo solitudinis.*

Arculfus sepe memoratus quemdam in deserto lucidum aspexit fonticulum, de quo, quemadmodum traditur, bibebat sanctus Iohannes baptizator, lapideo protectum tecto, calce perlito.

XXI. *De locustis & melle silvestri.*

De eodem namque Iohanne Evangeliste scribunt: *Escam autem eius erat locuste & mel silvestre.* Idem noster Arculfus in illa solitudine, ubi Iohannes habitabat, quoddam locustarum vidit minimum genus, quarum corpusculain modum digiti manus exilia & brevia sunt, & quia earum brevis est^c volatus similis levium saltibus ranarum, facile in herbis capiuntur: cocte per oleum pauperum prebent victum. De melle vero silvestri hanc ab Arculfo experientiam didicimus, eo ita dicente: In eodem deserto quasdam videram arbores, quarum folia, lata & rotunda, sunt lactei coloris & saporis mellei: quorum utique foliorum natura fragilis est valde & qui ea in escam fumere cupiunt, primum manibus confricant,^d deinde comedunt. Et hoc silvestre mel in filvis sic reperitur.

a. Sic Gretf. correxit; al. orias. valle, B. valde. — d. L., B., V.,
— b. L.; al. Sicima. — c. L. addit R., C. confringunt.

XXII. *De illo loco, in quo Dominus quinque panes
& duos pisces benedixit.*

Ad quem locum noster sepe memoratus pervenit Arculfus: cuius herbosus & planus campus, ex quo die in eo Salvator quinque millia hominum quinque panibus & duobus piscibus saturavit, nunquam aratus est: in quo nulla cernuntur edificia; quasdam solummodo columnas paucas Arculfus aspexit lapideas, super marginem illius fonticuli iacentes, de quo illi eodem biberunt, ut fertur, die, quo Dominus esurientes eos tali refectioe recreavit. Qui videlicet locus citra^a mare Galilee est, respiciens civitatem Tiberiadem ab australi plaga sibi occurrentem.

XXIII. *De mari Tiberiadis & de Capharnaum.*

Qui, ab Hierosolymis descendentes, Capharnaum adire cupiunt, ut Arculfus refert, per Tiberiadem via vadunt recta, deinde secus lacum Cinnereth, quod est & *mare Tiberiadis* & mare Galilee, locum^b superius memorate benedictionis per bivium^c habent, a quo, per marginem eiusdem supra memorati stagni, non longo circuitu *Capharnaum* perveniunt maritimam in finibus Zabulon & Nephthalim. Que, ut Arculfus refert, qui eam de monte vicino prospexit, murum non habens, angusto inter montem & stagnum coarctata spatio, per illam maritimam oram longo tramite protenditur; montem ab aquilonali plaga, lacum^d vero ab australi habens, ab occasu in ortum^e extensa dirigitur.

a. L., B., V., R. contra. — b. *Sic ego*; al. locumque. — c. L.; al.

pervium. — d. B. locum. — e. L. occasu mare mortuum.

XXIV. *De Nazareth & ecclesiis eius.*

Civitas Nazareth, ut Arculfus, qui in ea hospitatus est, narrat, & ipsa, ut Capharnaum, murorum ambitum non habet, supra montem posita; grandia tamen lapidea habet edificia, ibidemque due pergrandes habentur constructe *ecclesie*: una in medio civitatis loco super duos fundata cancos, ubi quondam illa fuerat domus edificata, in qua Dominus noster nutritus est Salvator. Hec eadem ecclesia duobus, ut superius dictum est, tumulis^a & interpositis arcubus suffulta, habet inferius inter eosdem tumulos lucidissimum fontem collocatum, quem totus civium frequentat populus, de illo exhauriens aquam, & de latice eodem sursum in ecclesiam super edificatam aqua in vasculis per trochleas subrigitur.^b Altera vero *ecclesia* in eo fabricata habetur loco, ubi illa fuerat domus constructa, in qua Gabriel archangelus ad beatam Mariam ingressus, ibidem eadem hora solam est allocutus inventam. Hanc de Nazareth experientiam didicimus a sancto Arculfo, qui ibi duabus hospitatus est noctibus & totidem diebus, & idcirco in ea diutius hospitari non poterat, quia ipsum cogebat locorum peritus Christi miles festinare, de Burgundia ortus, vitam ducens solitariam, Petrus nomine, qui inde in circuitum ad illum, in quo prius commoratus erat, reversus est solitarium^c locum.

XXV. *De monte Tabor.*

Mons Tabor in Galilea tribus millibus a lacu Cinnereth distat, mira rotunditate ex omni parte collectus, a plaga boreali respiciens supra dictum stagnum, herbosus valde & floridus, in cuius amena summitate ampla planities, silva pergrandi circumcincta, habetur: cuius in medio campo

a. B. tabulis, L. cancris. — b. L., B., Bern. V. — c. B., V. sanctum.

monachorum inest grande *monasterium* & plurime eorum cellule. Nam illius montis campestris vertex non in angustum coarctatur cacumen, sed in latitudinem dilatatur stadiorum viginti quatuor;^a altitudo autem eius triginta stadiis sublimatur.

In eadem quoque superiori platea, non parvi edificij *terne* fundate sunt *ecclesie* celebriores, iuxta illorum numerum tabernaculorum, de quibus in eodem sancto monte Petrus, celesti letificatus visione & pavefactus, ad Dominum locutus, ait: *Bonum est nos hic esse, si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum & Moyfi unum & Elie unum.* Itaque supra memorata monasteriorum^b & trium ecclesiarum edificia, cum cellulis monachorum, lapideo omnia circumveniuntur muro, ubi sanctus Arculfus una hospitatus est nocte in eiusdem sancti montis celsitudine. Nam Petrus, Burgundio^c christicola, & in illis terris semitarum eius ductor, non ipsum sinebat in uno eodemque hospitio diutius immorari, festinationis intuitu.

Sed inter hec hoc etiam notandum, quod illius famosi montis nomen grecis litteris sic oporteat scribi per Θ & ω longum, Θωωρ, latinis vero litteris cum aspiratione Thabor, producta o littera. Huius orthographia vocabuli in libris Grecitatis est reperta.

XXVI. De Damasco.

Damascus civitas regalis magna, ut Arculfus refert, qui per aliquot hospitatus est dies in ea, in campo posita lato, amplo murorum est ambitu circumcincta, insuper etiam crebris turribus communita, plurima extra muros in circuitu habens oliveta, quam & magna flumina qua-

a. B., Bern., xxij — b. L.; al. monasterij. — c. B., ed., L. Burgunio, Bern. Burgamio.

tuor interfluentia gaudenter letificant. In qua Sarracenorum rex adeptus est principatum & regnat, & in honorem sancti Iohannis Baptiste ibidem grandis fundata est ecclesia. Quedam etiam Sarracenorum ecclesia incredulorum, & ipsa in eadem civitate, quam ipsi frequentant, fabricata est.

XXVII. *De Tyro.*

Plurimarum peragratore regionum noster Arculfus, etiam Tyrum, Phoenicis provincie metropolim, introivit, que hebraïco & syro sermone *Tfor*^a appellatur, que nullum habuisse de terra introitum in grecis & latinis barbarisque historiis legitur. Sed postea a Nabuchodonosor, rege Chaldeorum, iactatos esse aggeres nonnulli affirmant, & oppugnatione iaculis & arietibus locum fuisse preparatum, ac deinde insulam factam esse^b campi planitiem. Hec pulchra & nobilis valde erat, que non immerito latine interpretatur angusta; nam eandem terre dimensionem angustam habet insula & civitas. Hec in terra Chanaan posita, de qua mulier Chananea sive Tyrophe-nissa in Evangelio, commorata est.

Notandum itaque est, quod sancti Arculfi de situ Tyri & de situ montis Thabor^c relatio per omnia concordat cum his, que superius de sancti Hieronymi commentariis excerpta detulimus. Similiter & ea, que supra de montis Thabor situ & forma, iuxta sancti Arculfi narrationem, descripsimus, nullo discrepant modo ab his, que de situ eiusdem montis & mira rotunditate sanctus Hieronymus narrat. A quo videlicet Thabor monte usque ad Damascum iter septem^d dierum interest.^e

a. *Mss.*, ed. Soar. — b. *B.*; & — d. *Al.* octo. — e. *L.*, *R.* quatuor. omitto. — c. *Tantum L.* de situ m. T.

XXVIII. *De Alexandria & Nilo flumine & crocodilis eius.*

Grandis illa civitas, que quondam metropolis Egypti fuerat, hebraïce olim No vocitabatur: urbs valde populosa, que ab Alexandro rege Macedone, eiusdem conditore, famosa Alexandria noto per universas gentes nominatur vocabulo, & magnitudinem urbis & nomen accipiens ab eodem edificatore. De cuius situ etiam Arculfus enarrans, ab his, que prius lectione didicimus, nullo discrepat modo.

Qui ab Hierosolymis descendens & ab Ioppe navigare incipiens, quadraginta dierum iter usque ad Alexandriam habuit, de qua breviter Nahum prophete sermo habetur, ita dicentis: *Aqua in circuitu eius, cuius divitiæ mare, aque muri eius.* Ab australi namque parte ostiis Nili fluminis cingitur, ab aquilonali vero plaga,^a sic itaque descriptus aperte situs monstratur eius, quod, super^b Nilum & mare posita, hinc & inde aquis ambiatur. Que quasi claustrum inter Egyptum & mare Magnum interiacet civitas, importuosa, ab externo difficilis accessu. Cuius portus ceteris difficilior, quasi ad formam humani corporis, in capite ipso & statione capacior, in faucibus vero angustior, in qua meatus maris ac navium suscipit, quibus quedam spirandi subsidia portui subministrantur. Ubi quis angustias atque ora portus evaserit, tamquam reliqua corporis forma, ita diffusio maris longe lateque extenditur. In eius dextra portus parva insula habetur, in qua maxima est turris, quam in commune Greci ac Latini ex ipsius rei usu *Pharum* vocitaverunt, eo quod longe a navigantibus videatur, ut, priusquam in portum adpropinquent, nocturno maxime^c tempore terram finitimam sibi esse flammæ incendio cognoscant, ne tenebris decepti in

a. Sic ego; al. lacu Mareotico. R; Gretf. noct. in sinu temp., al.
— b. Forte inter. — c. B., G., V., noct. temp.

scopulos incidant aut ne vestibuli limitem nequeant comprehendere. Sunt itaque illic ministratores, per quos subiectis fascibus ceterisque lignorum struibus adoletur ignis, quasi terre pronunciet index, portuensium^a faucium demonstrans ingrediendi angustias, undarum sinus & vestibuli anfractus, ne tenuis carina perstringat cautes & in ipso ingressu inter opertos fluctibus scopulos offendat. Itaque directum cursum paulisper inflecti oportet, ne cecis^b illis saxis, ibi incurrat navis periculum. Angustior enim in portu aditus est, qui a dextra parte laterali oritur,^c a leva vero latus est portus. Circa insulam quoque instructe ingentis magnitudinis moles deiiciuntur, ne assiduo adfurgentis impetu maris insule collisa cedant fundamenta, atque veteri^d iniuria solvantur. Unde procul dubio fit, ut in adverso, inter scabras^e rupes molesque disruptas canalus ille medius semper sit inquietus & exasperato transitu periculosus fiat navis ingressus.

Amplitudo autem portus stadiorum triginta patet dimensione, &, quamvis maxima tempestate, intus tutissimus est portus conversatione, qui a supra memoratis angustis atque obiectu insule a se maris repellit undas, quod per easdem portuens oris angustias totius portus defenditur sinus & submovetur a tempestatibus & placidatur a fragoribus, per quas ingressus exasperatur. Nec immerito & tutamen & magnitudo portus est eiusmodi, cum in eum, que ad usum totius urbis^f proficiant, convectari necessarium sit. Nam & populis innumerabilis eorum locorum ad usum totius urbis expetunt commercia, & frugum regio est ferax, ceterorumque terre munerum vel negotiorum abundans, totum frumento alit atque instruit necessariis mercibus orbem terrarum. Cui scilicet tali

a. *Al.* protensium, portarum f.
— b. *Bern.*, cesis. — c. *G.*, *al.* arc-
tatur, aptatur. — d. *Codd. sec. IX*;

al. ventorum. — e. *Sic ego; al.*
scrupeas. — f. *Ita corrigit B.; V.*
orbis. — g. *Tantum B.; V.* propter.

regioni, que procul dubio pluviarum indiga est, *Nili irrigua* spontaneos imbres ministrant, ubi utrumque arva temperat, hoc est, celi ubertas & *terre fecunditas*, & ubi optime^a nautis & agricolis solum usui^b commodum habetur. Hi navigant, illi ferunt, isti circumvehuntur navigiis, illi excolunt terram sine aratro ferentes, viantes sine carpentis. Distinctam fluentis cernas regionem, & quasi^c quibusdam excelsa menibus navigiorum totis domicilia terris, que Nili fluminis riparum marginibus ex utraque adherent parte. Navigabilis enim est usque ad urbem, ut appellant, Elephantorum: ulterius navem procedere *cataracte*, hoc est fluminales aquarum colles,^d non finunt, non defectu gurgitis, sed totius fluminis precipitatione^e & quadam ruina currentium aquarum.

Sancti igitur Arculfi relatio de Alexandrie situ & Nili non discrepare comprobatur ab his, que in aliorum libris scripta ex lectione cognovimus. De quibus quedam brevi textu excerpta in hac presenti descriptione interposita inseruimus, hoc est, de illius importuositate urbis vel portuensi difficultate, de insula & turre in ea constructa, de Alexandria inter mare & ostia fluminis Nili terminata positione, & de ceteris. Que procul dubio causa facit, ut eiusdem civitatis locus, qui ita ex duabus coarctatus partibus strangulatur, longo valde & angusto tramitis spatio ab occasu in ortum protenditur, quod etiam Arculfi narratio demonstrat: qui, ut ipse refert, hora diei tertia cepit intrare civitatem in mense octobri, per longitudinem deambulans urbis, & vix ante vespertinum tempus ad extremitatem longitudinis eius pervenire potuit. Hec longo murorum ambitu crebris insuper turribus communitorum, per marginem fluminis & oram curvis^f maris ambitur compositorum.

a. Bern., *al.* opimentum. — c. L., *al.* precipitis. — f. B., Bern.,
b. Bern., G. — c. Bern., G. *om.* V., R. culpi.
quasi. — d. Bern., V., B. tolli. —

Item de parte Egypti adventantibus & urbem intrantibus Alexandrinam, ab aquilonali^a latere occurrit grandis structure ecclesia, in qua *Marcus* Evangelista humatus iacet: cuius sepulcrum ante altare in orientali eiusdem quadrangule loco ecclesie, memoria superposita marmoreis lapidibus constructa, monstratur.

Hec itaque de Alexandria, que priusquam ab Alexandro Magno in maius aucta edificaretur, No, ut supra scriptum est, vocitabatur, cui, ut superius dictum est, ostium Nili fluminis coherens, quod Canopeum nominatur, Asiam cum Egypto & Lybiam difterminat. Ob cuius itaque Nili fluminis inundationem Egyptij excelsos aggeres circa ripas eius construunt, qui si custodum negligentia vel nimia aquarum eruptione rupti fuerint, subiacentes campos nequaquam rigant, sed opprimunt & depopulantur.^b Ob quam causam plurimi, qui plana Egypti incolunt, ut sanctus refert Arculfus, qui, eundem fluvium in Egypto means, sepe navigio transmeavit, in domibus, transversis trabibus suffultis, aquas supra inhabitant.

Crocodili ut Arculfus refert, in Nilo fluvio aquatice commorantur, quadrupedes bestie non grandes, valde edaces, & in tantum valide, ut una ex eis, si forte equum vel asinum vel bovem iuxta ripam fluminis herbas carpentem invenire potuerit, subita irruptione emergens invadat, vel etiam, animantis unum pedem mordens & sub aquas trahens, penitus totum devoret animal.

a. *Al.* & propinquo. — b. *Sic ego; al.* populantur.

LIBER TERTIUS

CAPITULA.

- I. *De Constantinopolitana civitate.*
- II. *De conditione eiusdem civitatis.*
- III. *De illa ecclesia, in qua crux Domini habetur.*
- IV. *De sancto Georgio confessore.*
- V. *De imagine sancte Marie.*
- VI. *De monte Vulcano.*
- VII. *Epilogus.*

I. *De Constantinopolitana civitate.*

Arculfus sepe memoratus, ab Alexandria reversus, per aliquot dies in Creta hospitatus est insula &, ab ea navigans, Constantinopolim appetivit, in qua per aliquot demoratus est menses. Que procul dubio Romani est metropolis imperij, undis maris ^a circumdata, excepta aquilonali parte illius, quod, quadraginta ^b mare millibus passuum a mari Magno erumpens, a muro vero Constantinopoleos usque ad ostia Danubij fluminis sexaginta ^c millibus hoc idem protenditur mare. Hec itaque imperatoria civitas, non parvo murorum ambitu per duodecim millia passuum circumcincta, angulus iuxta situm maris habens per maritimam, ut Alexandria sive Carthago, constructa oram &, ad Tyri similitudinem, crebris insuper turribus communitos muros, domos intra civitatis menia habet numerosas: ex quibus plurime mire magnitudinis, lapidee, ^d ad instar Rome habitaculorum fabricate, ^e confurgunt.

a. *Mff.*; *al.* undique mare. — miro m. lapide. — e. *G.*, *Gretf.*
 b. *Al.* lx. — c. *Al.* xl. — d. *L.* habitate.

II. *De conditione eiusdem civitatis.*

De cuius conditione hanc traditionem cives a maioribus promulgatam enarrant, dicentes: Imperator Constantinus, infinita hominum multitudine congregata & undique infinitis sumtibus pene nuditate omnium civitatum collectis, urbem sui participem nominis in Asie parte, hoc est, in Cilicia, interiecto mari, quod in illis finibus inter Asiam & Europam disternat, edificare cepit. Quadam vero nocte, cum innumerabiles operariorum exercitus per immensam castrorum longitudinem^a in papilionibus dormirent, omnia ferramentorum genera, quibus diversorum operum artifices uti consueverant, subito quomodo sint sublata, nescitur. De quorum subitanea & occulta^b sublatione, cum primo mane ad ipsum imperatorem Constantinum plurimi operatores, mestitia molestati, querimoniam detulissent, rex consequenter inquit ab eis, dicens: Si alias res de castris subtractas audistis? Nullas, inquit, exceptis omnibus operum ferramentis. Tunc deinde rex precipit, inquit ad eos: Ite citius, & circumeuntes ultra citraque per maritimas regionum oras conterminarum, lustrate, & si in aliquo agrorum loco forte vestra reperietis ferramenta, ibidem interim ea custodite, & illa huc non reportetis, sed ad me aliquos ex vobis reverti facite, ut pro certo scire possim de ferramentorum repertione.

Quibus auditis, operarij absequuntur sermonibus a rege dictis, & exeuntes secuti^c fuerant iussu, lustratis hinc & inde ponto vicinis agrorum terminis. Et ecce in Europe parte, ultra mare, ferramentorum congeriem reppererunt inter duo maria in uno congregatam loco. Quo reperto, ad regem ex eis aliqui veniunt remissi, &

a. *L.* latitudinem. — b. *Al.* improvisa. — c. *Mff.*; *al.* secuti.

inventâ nunciant ferramenta in tali loco. Quo comperto, rex continuo tubicines per castrorum circuitum tubis iubet canere & exercitum movere castra, dicens: Emigremus hinc ad edificandam civitatem in loco nobis divinitus designato; simulque, preparatis cum universo exercitu navibus, ad locum repertorum ferramentorum transfretavit, quem videlicet locum in tali eorum translatione cognovit sibi a Deo preparatum designari. In quo continuo civitatem condidit, quæ composito nomine ex proprio eius vocabulo & appellativa civitatis græca nominatione Constantinopolis^a vocitatur, ut conditoris vocamen^b in priore talis inhereat compositionis parte.

Hec de situ & conditione illius regie urbis descripta sufficiant.

III. *De illa ecclesia, in qua crux Domini habetur.*

Ceterum de celeberrima eiusdem civitatis rotunda mire magnitudinis lapidea ecclesia filere non debemus. Quo, ut sanctus Arculfus refert, qui eam non brevi frequentavit tempore, ab imo fundamentorum in tribus confurgens parietibus triplex supra illos altius sublimata, rotundissima & nimis pulchra simplici consummatur culminata camera. Hec arcubus suffulta grandibus, inter singulos supra memoratos parietes latum habet spatium, vel ad inhabitandum vel ad exorandum Deum aptum & commodum. Interioris domus aquilonali in parte pergrande & valde pulchrum monstratur armarium, in quo capsâ habetur recondita lignea, quæ similiter ligneo superclauditur operculo: in qua illud salutare habetur reconditum crucis lignum,^c in quo noster Salvator pro humani generis salute suspensus est. Quæ videlicet predicabilis capsâ, ut sanctus

a. R. Κωνσταντινούπολις. — b. Al. vocabulum. — c. B. capsâ habetur

reconditum crucis lignum; Bern. habetur recondita, in qua illud.

refert Arculfus, in tribus continuis diebus post expletum annum super aureum altare^a cum tali pretioso elevatur thesauro. Quod utique altarium in eadem habetur rotunda ecclesia, duos longitudinis habens cubitos & unum latitudinis. In ternis, inquam, tantummodo anniversarii sibi succedentibus diebus dominica crux super altare elevata ponitur, hoc est, in cena Domini, quo die imperator & exercitus militum, ecclesiam intrantes & ad illud accedentes altare, aperta illa sacrosancta capsella,^b salutarem osculantur crucem.

Primus ante omnes imperator orbis illam inclinato osculatur vultu, deinde, iuxta conditionum vel etatum ordinem unus post unum accedens, honorabile osculatur patibulum. Proinde crastino die, hoc est, sexta feria ante pascha, regina,^c matrone & omnes populi mulieres supra memorato ordine accedunt & cum omni veneratione osculantur. Tertio die, hoc est sabbato paschali, episcopus & universus post eum clerus cum timore & tremore & omnigena honorificentia accedunt ordinatim, victorale osculantes lignum, in sua positum capsula. Finitisque sanctis & letificis talibus sacrosancte crucis osculationibus, illa venerabilis capsula clauditur, & ad suum cum tali honorifico thesauro reportatur armarium.

Sed & hoc non negligenter intuendum, quod non duo, sed tria ibidem crucis habeantur brevia ligna, hoc est, transversum lignum, & longum incisum & in duas equas divisum partes, e quibus tripartitis honorabilibus lignis, quando illa aperitur capsula, miri odoris fragrantia, ac si omnium florum inibi collectorum, mirabilis plena suavitate exoritur, satians & letificans omnes in propatulo intra illius ecclesie parietes interiores positos, qui eodem temporis spatio intrantes stant; nam de nodis^d eorum-

a. *Bern.* sub altare ereum. — regine. — d. *B.* nam & nobis, *G.*
b. *Gretf.* capella. — c. *Sic ego, al.* de nobis.

dem trinalium lignorum liquor quidam odorifer, quasi in similitudinem olei expressus, talem facit universos intrantes ex diversis gentibus congregatos supra memoratam sentire suavissimi odoris fragrantiam. Cuius videlicet liquoris, si etiam parvula quedam stillula^a supra egrotantes imponatur, qualicumque languore vel morbo molestati leviter recuperant sanitatem.

Sed de his ista sufficiant.

IV. *De sancto Georgio confessore.*

Arculfus, homo sanctus, qui nobis hec omnia de dominica cruce narravit, quam ipse propriis conspexit oculis & osculatus est, etiam nobis de quodam confessore,^b Georgio nomine, narrationem contulit, quam in Constantinopolitana urbe a quibusdam expertis didicit civibus, qui, hoc modo narrare soliti, eidem dicebant.

In Diospoli civitate, cuiusdam confessoris Georgij in quadam domo statuta^c marmorea^d columna, contra quam alligatus persecutionis tempore flagellatus est, formulaque depicta est, qui tamen post flagellationem, e vinculis absolutus, multis vixit annis. Quadam vero die, cum quidam duri cordis & incredulus humuncio in equo sedens eandem domum intrasset & vidisset marmoream columnam, ab his, qui ibidem erant, interrogabat, dicens: Cuius est hec imago in marmorea columna formata? Quibus respondentibus & dicentibus: Georgij confessoris hec figura est, qui ad hanc vinculatus & castigatus est columnam. Quo audito, ille stolidissimus homunculus, valde iratus contra insensibilem rem, sancti confessoris formulam, instigante diabolo, lancea percussit. Que videlicet eiusdem adversarij lancea, quasi per globum nivis,^e

a. B., V., R. stipula. — b. Mff., — d. Mff. add. in. — e. B. nimis.
al. martyre. — c. Bern.; al. statua.

mollem, mirum in modum facile penetrans, lapideam illam perforavit columnam exteriori parte eius, cuius ferrum interius inherens retentum est, nec umquam ullo modo retrahi potuit. Hastile autem eius ad sancti confessoris collisum marmoream formulam exterius confractum est. Illius quoque miselli homuncionis equus, in quo sedebat, eodem momento sub eo in pavimento domus cecidit mortuus. Ipse autem simul misellus in terram cadens, manus in illam marmoream misit columnam, eiusque digiti, quasi in pollen^a vel lutum intrantes, in eadem impressi columna inheferunt. Quod videns miser, qui retrahere denos duarum digitos manuum ad se non poterat, & in marmorea sancti confessoris inherentes formula colligatos insertos, nomen Dei eterni & eiusdem confessoris, agens penitentiam, invocat &, ut ab eodem absolveretur vinculo, illacrimatus precatur. Quam eius lacrimosam penitentiam misericors Dominus suscipiens, qui non vult peccatoris mortem, sed ut convertatur & vivat, non solum ab ipso presenti marmoreo visibili absolvit vinculo, sed etiam a peccatorum invisibilibus alligamentis fide salvatum subveniens, misericorditer liberavit.

Hinc itaque manifeste ostenditur, quante & qualis honorificentie fuerit apud Deum Georgius, inter tormenta confessor, cuius thoracidam^b in re natura impenetrabili penetrabilem penitentia^c fecit, lanceamque adversarij eque impenetrabilem mirabiliter fecit penetrabilem, digitosque eiusdem homunculi infirmos in eadem natura impenetrabiles potenter penetrabiles fecit, quos in marmore vinculatos primo^d & ipse durus retrahere non potuit, sed eodem momento valde perterritus & exinde mitigatus, penitens, Deo miserante,^e retraxit. Mirum dictu,

a. *B.* polline, *Bern.* poline, *G.* paludem, *al.* palme, politice. —
b. *Al.* toraciam, toracicam, thora-

cletam. — c. *Bern.*, *al.* potentia. —
d. *Bern.*, *Gretsf.* primule. —
e. *Al.* donante.

usque in hodiernum diem eadem bis quinorum eius vestigia digitorum apparent usque ad radices in marmorea inferorum columna, in quorum loco sanctus Arculfus suos denos proprios inseruit digitos, similiter ad radices usque intrantes. Eiusdem quoque homunculi sanguis equi, cuius coxa in pavimento mortui cadentis in duas confracta est partes, nullo modo ablui aut deleri potuit, sed indelebilis in pavimento domus usque ad nostra permanet tempora idem equinus cruor.

Aliam quoque de eodem Georgio confessore certam relationem nobis sanctus Arculfus intimavit, quam ab expertis quibusdam fatis idoneis narratoribus in supra memorata Constantinopoli urbe indubitanter didicit, qui de illo sancto confessore pronunciare soliti erant, dicentes: Quidam homulus secularis, Diospolim civitatem in equo sedens ingressus, eo in tempore, quo ad expeditionem faciendam multa populorum millia undique conveniebant collecta, illam accedens intravit domum, in qua supra memorata marmorea exstat columna, in fronte^a sancti confessoris Georgij habens depictam imaginem, ad quam quasi ad presentem Georgium loqui cepit, dicens: Me tibi, Georgi confessor, & meum commendo equum, ut, per orationum virtutem tuarum ab universis bellorum atque morborum aquarumque periculis liberati, ambo ad hanc usque urbem post expeditionis tempus incolumes reversi perveniamus, & si tibi ita Deus misericors nostram reversionem donaverit prosperam, secundum oblationem^b nostre parvitat, ego hunc meum, quem valde amo, equum, ipsum tibi pro munere donandum offeram in conspectu tue assignaturus formulæ. Quibus sermunculis ocius terminatis, domum egressus, inter exercitus multitudinem cum ceteris contubernaliis commens, idem homuncio in expeditionis

a. B ; al. se pro fronte. — b. Al. optionem.

comitatu emigrat: qui, post multa & diversa belli pericula interque misella plurimorum millia homunculorum, que constrata^a disperierant, ipse in eodem suo sedens dilecto equo ab omnibus infestis casibus iuxta memoratam talem exemptus commendationem, christicole Georgio Deo condonante, ad Dispolim prospere revertitur, illamque domum, in qua eiusdem sancti confessoris habebatur imago, secum deferens aurum in equi pretium sui, gaudenter intrat, sanctumque Georgium, ac si presentem, alloquitur, dicens: Sancte confessor, Deo eterno gratias refero, qui me per^b tue celsitudinem firmitudinis & orationis sospitem reduxit. Propterea hos tibi viginti solidos auri affero, equi pretium mei, quem, tibi primum commendatum, mihi usque in hodiernum diem conservasti. Hec dicens, supra descriptum auri pondus ante pedes sancte formule confessoris deponit, plus equum amans quam aurum, & egressus foras, ingeniculatione expleta, tale iumentum supra sedens ad emigrandum instigat quidem, sed nullo modo moveri potuit.

Quod ille homunculus videns, descendit de equo, reversusque domum intrat aliosque decem affert solidos, inquires: Sancte confessor, mansuetus quidem mihi equi tutor in expeditione inter pericula fuisti; sed, ut video, durus & avarus es in commercia equi. Hec dicens, decem super viginti solidos adiiciens, ad sanctum dicit confesorem: Et hos tibi addo solidos, ut mihi placabilis fias, & meum ad ambulandum resolvas equum. Hoc dicto, regressus, iterum ascendens equum ad meandum incitat, qui quasi infixus in eodem stabat loco, nec etiam unum poterat movere pedem. Quid plura? Post equi ascensum descensumque per quatuor singulas vices, intrans domum, decem secum solidos afferens & ad immobilem reversus

a. *Ed.*, *miss.* constituta. — b. *V.* tute orationis.
per tot & tanta pericula tue vir-

equum,^a huc atque illuc currebat, & tamdiu illius equus nulla instigatione moveri poterat, usquequo numerus solidorum sexaginta adimpleretur simul congregatorum. Tum deinde supra commemoratum repetit sermonem de sancti confessoris mansueta humanitate & tuta in expeditione custodia, & de eius quasi duritia vel etiam in commerciis avaritia commemoransque talia verba, ut fertur, & post quaternales singulas vices, in domum reversus, repetebat, ad ultimum hoc modo sanctum alloquitur Georgium, dicens: Sancte confessor, nunc tuam pro certo cognosco voluntatem. Hec itaque iuxta id, quod desideras, totum auri pondus, videlicet sexaginta solidos; tibi munus offero, ipsum quoque meum equum, quem tibi prius promiseram propter expeditionem condonandum; nunc tibi, licet invisibilibus alligamentis vinculatum, condono, sed mox, ut credo, resolvendum per tuam in Domino honorificentiam. Hoc terminato sermone, egressus domum, eodem hore momento absolutum reperit ipsum, quem, secum ducens in domum, sancto donatum assignavit confessori in conspectu imaginis ipsius, indeque letabundus Christum magnificans discessit.

Hinc manifeste collegitur, *quodcumque Domino consecratur, sive homo erit, sive animal*, iuxta id, quod in Levitico scriptum est libro, nullo modo redimi poterit aut mutari: nam si quis mutaverit, & ipsum quod mutatum est & illud, pro quo mutatum est, consecratum erit Domino, & non redimetur.

V. De imagine sancte Marie.

Arculfus sepe memoratus & de sancte matris Domini thoracida^b certam nobis relationem, quam in Constan-

a. G., *Gretf. add.* iterum in domum regressus. — b. R. *imagine*.

tinopolitana urbe ab expertis quibusdam testibus didicit, indubitanter enarravit, inquiens: In eadem metropolitana civitate imago beate Marie in brevi tabula figurata lignea, in pariete cuiusdam domus suspenſa pendeſat, de qua cum quidam ſtolidus & duricors homo percunctaretur, cuius eſſet imago, a quodam reſpondente didicit, quod eſſet ſanctę Marie ſemper virginis figura faciei. Quod audiens ille Iudeus incredulus, diabolo inſtigante, eandem de pariete valde iratus tulit imaginem, & ad vicinam cucurrit domum, ubi humana ſtercora, per longarum foramina tabularum, egeſta ſupra ſedentium ventribus, egeri ſolent: ibidemque, ob Chriſti ex Maria nati dehonorationem, imaginem matris eius per foramen ſuper humanum ſtercus inferius iacens proiecit, & ipſe ſuperſedens, per idem foramen alvum purgans, proprii ſtercus ventris ſuper thoracidam beate Marie paulo ante inibi depoſitam dimittens, ſtolidiſſime agens perſudit, & poſt turpiſſimam illam ventris purgationem ille inſeliciſſimus diſceſſit homo. Quid vero poſtea geſſerit, aut quomodo vixerit, vel qualem vite terminum habuerit, incompertum habetur. Igitur, poſt illius diſceſſum maligni, alius de Chriſtianorum plebe ſupervenientiſ felix homo, zelotypus dominicarum rerum, & ſciens quod factum fuerat, imaginem ſanctę Marie requiſivit, &, inter humana ſtercora abſconditam inveniens, ſublevavit, & diligenter lavans aquis emundavit muſdiſſimis, ſecumque in domo honorifice collocatam habuit. Mirum dictu, ex eadem beate Marie imaginis tabula verum ebulliens deſtillat ſemper oleum, quod Arculfus, ut referre ſolet, propriis conſpexit oculis. Hoc mirabile oleum honorem proteſtatur Marie matris Ieſu, de quo pater ait: *In oleo ſancto meo linivi eum.* Item Pfalmigraphus ad ipſum filium Dei loquitur, dicens: *Unxit te Dominus Deus tuus oleo letitię pre participibus tuis.*

Hec itaque que superius de Constantinopoleos situ & conditione, necnon & de illa rotunda ecclesia, in qua salutare Lignum habetur, diximus,^a & cetera, que ab ore sancti sacerdotis Arculfi intente didicimus: qui in eadem permaxima^b Romani imperij civitate a paschali solemnitatem usque ad Dominicum permansit natalitium. Postea exinde Romam appetivit & navigavit.

VI. *De monte Vulcano.*

Quedam insula in mari magno habetur ad orientalem plagam, duodecim^c millibus a Sicilia distans, in qua Vulcanus mons, quasi tonitruum, totis diebus ac noctibus in tantum intonat, ut Sicilie terra longius posita terrifico tremore submoveri putetur, sed magis sexta feria & sabbato intonare videtur: qui omni tempore, noctibus flammare monstratur, diebus vero fumare. Hec mihi Arculfus scribenti de eodem dictavit monte, qui propriis illum oculorum adspexit obtutibus, nocte ignitosum, die vero fumosum; eius tonitrualem sonitum propriis aurium audivit auditibus, in Sicilia per aliquos hospitatus dies.

VII. *Epilogus.*

Obsecro itaque eos, quicumque hos breves legerint libellos, ut pro eodem sancto sacerdote Arculfo divinam precentur clementiam, qui hec de sanctis experimenta locis, eorum frequentator, libentissime nobis dictavit, que & ego, quamlibet inter laboriosas & prope insusceptabiles tota die undique conglobatas ecclesiastice fol-

a. *Addo* diximus. — b. *B.*; *al.* primaria. — c. *G.* xiiij.

licitudinis occupationes constitutus, quamvis vili fermone describens, declaravi. Horum ergo lectorem admoneo experimentorum, ut pro me misello peccatore, eorumdem caraxatore, Christum iudicem seculorum exorare non negligat.^a

a. In B. deest epilogus, in V. autem operi premittitur.

* * *

ARCULFI RELATIO ALTERA

(Ex cod. Caduinenſi.)

Incipit iter Arculfi episcopi de gente Gallorum.

ARCULFUS sanctus episcopus, gente Gallus, diverſorum locorum
 Aremotorum verax longe iudex & ſatis idoneus teſtis, mihi Addam-
 nano hec univerſa retulit, que diligenter univerſa ſcribere curavi. Prius
 de ſitu Ieruſalem, cuius murorum ambitum circuiens octoginta quatuor
 numeravit turres & portas ſex. Prima porta David, ab occidentale
 parte montis Sion; ſecunda porta vie Villonis; tertia porta Sancti
 Stephani, ubi lapidatus eſt; quarta porta Benjamin; quinta porta que
 eſt parva, ubi per gradus properatur uſque ad vallem Ioſaphat; ſexta
 porta Thecuiſis. Hic eſt ordo portarum & turrium. In media civitate
 eſt valde grandis eccleſia, tota lapidea, mira rotunditate collocata,
 quam ſuſtentant duodecim mire magnitudinis columpne, in cuius
 medio ſpatio huius interioris domus rotundum eſt monumentum
 Domini, in petra exciſum quaſi tugurium, in quo poſſunt terni homi-
 nes ſtantes orare. Et quamvis tota domus illa monumentum Domini
 appelletur, Sepulcrum tamen proprie dicitur ille locus tugurioli qui
 eſt in aquilonari parte monumenti, in quo Dominicum corpus involu-
 tum linteaminibus iacuit. A pavimento uſque ad Sepulcrum Domini
 ubi iacuit altitudo quatuor digitorum habere diſcoſcitur altitudinem.
 In quo Sepulcro die & nocte duodecim lampades, iuxta numerum
 duodecim apoſtolorum, ſemper ardentes lucent. Alia eſt vero pergran-
 dis eccleſia ad orientem verſa in illo fabricata loco, que hebraice Gol-
 gotha vocatur, latine autem Calvarie mons, in qua paſſus eſt Salvator
 mundi. In vicina vero orientali parte coheret baſilica a rege Conſtan-
 tino magno cultu conſtructa que *martirium* appellatur, in eo loco ubi
 crux Domini, cum aliis latronum, ſub terra abſcondita eſt. Inter has
 duas eccleſias eſt ille famoſus locus, ubi Abraam patriarcha altare
 compoſuit ſuper ſtruem lignorum, ut immolaret Yſaac filium ſuum.
 Illuc itaque menſa habetur lignea, ſuper quam pauperum helemoſine
 afferuntur. Inter has namque eccleſias eſt placiola marmorata uſque ad
 baſilicam Conſtantini & uſque eccleſiam Golgotanam, que valde
 pulcherrima eſt. In medio vero civitatis eſt columpna ſtatuta, in loco
 ubi mortuus iuvenis cruce Domini ſuperpoſita revixit. Mira res, quia
 in eſtivo tempore meridianis horis, quando ſolſticiuſ eſt, umbram non
 facit; ſolſticio autem tranſacto, poſt tres dies umbram primum facit. Poſt

hoc sanctus Arculfus Sancte Marie ecclesiam in valle Iosaphat frequentavit. Cuius duppliciter inferior pars sub lapideo tabulato mirabili rotunditate structura est fabricata; in cuius orientali parte altare habetur; ad dexteram vero eiusdem partis, sancte Marie saxum inest vacuum sepulcrum, in quo aliquando sepulta requievit. Sed de eodem sepulcro quomodo vel quo tempore aut a quibus personis sanctum corpusculum eius sit sublatum, vel in quo loco resurrectionem expectat nullus, ut refert Ieronimus, pro certo scire potest. Hanc inferiorem rotundam Sancte Marie ecclesiam intrantes, illam vident petram ad dexteram parietis insertam, supra quam Dominus oravit ad Patrem flexis genibus, ante horam traditionis. In qua videlicet petra, vestigia duorum genuum eius quasi in cera mollissima profundius impressa cernuntur. Deinde non longe ab ecclesia Sancte Marie, in qua ipsius sepulcrum cernitur, in eadem valle Iosaphat, turricula quedam lapidea ad dexteram coheret partem de rupe excisa & separata a monte Oliveti, in qua intrinsecus feramentis cavata duo monstrantur sepulcra, quorum unum Simeonis est iusti, qui Dominum suscepit in ulnis, alter vero est Ioseph, sancte Marie sponsi & Domini nutritoris. In latere vero montis Oliveti quedam est spelunca haut procul ab ecclesia Sancte Marie in eminentiori loco contra vallem Iosaphat, in qua duo profundissimi habentur putei, quorum unum sub monte in altum infinita profunditate productus extenditur, alter vero in spelunce pavimento, cuius vastissima, ut fertur, cavitas in profundum dimersa descendens recto tractu dirigitur; qui duo putei semper clauduntur. In eadem spelunca sunt quatuor lapidee mense, quarum una est iuxta introitum spelunce Domini Ihesu; cui procul dubio mense sedes ipsius adheret ubi cum duodecim apostolis recumbere ad manducandum solitus sepe erat. Illius vero putei os clausum, quem in pavimento spelunce inesse super descripsimus, apostolorum mensas proprias habere monstratur. Porta namque David montis Sion molli clivo ab occidentali adheret parte. Per eandem portam de civitate egredientibus ad sinistram habetur fons lapideus per vallem in austrum recto directus tramite, arcibus suffultus. Per hanc portam ab Ierusalem usque ad civitatem Samuhelis que Ramatha nominatur & usque ad Cesaream Palestine necnon & usque Gazam iter habetur. Iuxta prefatam portam ille vicinus habetur locus, ubi Iudas Scariotis laqueo se suspendit. Ibidem & grandis hodieque monstratur ficus ubi se illaqueatus pependit, sicut Iuvenus presbiter veridicus cecinit:

Informam rapuit ficus de vertice mortem.

Dehinc sanctus Arculfus scribit de loco illo ubi cenavit Dominus cum discipulis suis & ubi Spiritus Sanctus in die sancto Pentecosten descendit super apostolos, ubi grandem basilicam dicit esse constructam in vertice montis Sion, que apostolica ecclesia appellatur. Illuc cernitur columpna ubi flagellatus est Dominus, monstraturque illuc

petra supra quam sanctus Stephanus lapidatus est; ad occidentalem partem alia extat ecclesia, ubi in pretorio Pilati auditus est Dominus. Nunc de monte Oliveti dicenda sunt. In prefato monte nulla arborum genera, exceptis vitibus & olivis, ut refert sanctus Arculfus, reperiri possunt; segetes vero frumenti & ordeï in valle late confurgunt. Non enim brucosa, sed herbosa & florida illius terre qualitas demonstratur. Altitudine autem altitudini montis Syon equalis esse videtur. Inter hos duos montes vallis Iosaphat a septentrionali plaga in australi parte porrecta monstratur. In summitate vero montis Oliveti grandis est ecclesia, de qua Dominus ad celos ascendit. Que rotunda esse cernitur, sine tecto ad celum sub aere nudo aperta patet, ut ille locus semper patulus appareat, unde Dominus in celum in nube sublevatus est. In pavimento vero unde assumptus est, sacra eius vestigia cernuntur impressa. In orientali vero parte eiusdem ecclesie, sub angusto protectum tecto, altare constructum extat. Deinde Bethanie campum magna olivarum silva circumdatum sanctus Arculfus circumivit; ubi grandem basilicam dicit esse edificatam super speluncam, de qua Dominus Lazarum quadriduanum mortuum suscitavit. In australi vero parte Bethanie in iam dicto montis Oliveti loco ecclesiam vidit fundatam, in quo loco Dominus ad discipulos suos habuit sermonem. Et quamvis tres Evangeliste sermonem illius quem habuit tunc ad discipulos describant, specialius tamen scribit de eo Matheus dicens: *Sedente autem eo super montem Oliveti, acceperunt ad eum discipuli eius secreto, dicentes: Dic nobis quando hec erunt & quod signum adventus tui ac consummationis seculi?* De personis interrogantium hic Matheus tacuit, sed Marcus non tacet qui ita scribit dicens: *Interrogabant eum separatim Petrus & Iacobus, Iohannes & Andreas, sicut prius loquitur, quibus respondit: Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum, & cetera sequentia, que de seculi consummatione Matheus prolixo sermone prosequitur usque ad eum locum, ubi ex verbis Domini offendit, scribens: Quia factum est cum consummasset Ihesus sermones hos, dixit: Scitis quia post biduum Pascha fiet. Aperte ergo demonstrat Dominum in die quarta feria, restante biduo usque ad Pascha, primo azimorum die, ad interrogantes sermonem prolixum fuisse loquutum. In hoc itaque loco magna habetur ecclesia in honore. De sudario sacro Domini, quod in sepulcro super capud & corpus ipsius fuit, sancti Arculfi relatione cognovimus; quam Iherosolimitanus populus veram esse protestatur, quam ipsi sepius pronunciaverunt ita dicentes: Ante annos tres sanctum linteolum Iudeus fidelis post eius resurrectionem furatus est & multis diebus apud se occultavit. Cumque in extremis constitutus, morti proximus esset, duobus filiis suis dixit: O filij mei, quis ex vobis erit qui fideliter hunc Dominicum linteolum suscipere voluerit. Quibus auditis, unus qui genitoris divitias susceperat sub testamento commendatas, prefatum sudarium suscepit atque germano fratri vendidit. Mirum dictu, ex illa die omnes divitie eius decrescere ceperunt*

& universa que habuit diversis casibus perditā, ad nichilum redacta sunt. Alter vero filius beatus qui sudarium Domini pretulit omnibus patrimonii, ex qua die illud de venditoris germani manu accepit, terrenis opibus, Deo donante, est ditatus, nec tamen fraudatus est celestibus. Ita hoc Dominicum sudarium hereditario iure fidelibus usque ad quintam commendabant generationem. Sed post quintam generationem, multis processibus transactis, eiusdem cognationis deficientibus heredibus, sacrum linteum in manus infidelium devenit Iudeorum. Et quamvis indigni tali munere, amplexi sunt tamen honore &, donante Deo, valde divites facti sunt. Iudei vero qui crediderant in Domino, hoc certa ratione cognoscentes, ceperunt cum infidelibus Iudeis de sudario Domini contendere fortiter, totisque viribus illud appetentes in manus accipere. Que contencio Hierosolimitanos in duas divisit partes, fideles & incredulos. Pro qua re, Sarracenorum regem qui vocabatur Nauuias fideles & increduli interpellabant. Qui convocans Iudeos, dixit ad illos: Sacrum quod habetis sudarium date in manu mea. Qui regis verbo obtemperantes, statim detulerunt; quod rex cum magna reverentia suscipiens, coram omni populo rogam fieri iussit. Tunc surgens prefatus rex & accedens ad ipsum rogam, ad utraque partes dixit discordes: Christum quem dicitis, qui passus est pro humano genere, hoc sudarium quod super caput & corpus suum habuit inter vos contententes per flammam iudicet ignis, ut sciamus cui de vobis tale donum condonare dignatur. Hec dicens, sacrum Domini sudarium proiecit in flammam; quod nullo modo ignis tangere potuit, sed intactum de rogo surgens in sublime sublatus est & quasi inter duos de summis prospiciens, Deo gubernante, ad partem Christianorum declinans pervenit. Qui Deo gratias, elevatis ad celum manibus, agentes & humiliter inclinantes, sudarium Domini cum magna honorificentia suscipiunt, canentesque laudes Deo Iherosolimam deferunt & in scrinio ecclesie recondunt. Quod noster frater Arculfus vidit & osculatus est, mensuram habens longitudinis quasi octo pedes.^a Hec de Iherosolimis scripsisse sufficiat. Nunc de Bethleem

a. Hec, in margine codicis, manu quadam sec. xv exarata leguntur:
« Postea vero ab episcopo Aniciensi, qui in partibus ultramarinis transfretaverat, est habitum; & illuc ipse moriens cuidam suo sacerdoti tradidit. Dicitur sacerdos cum esset supra mare veniens, etiam mortuus est, relinquens preciosum munus cuidam clerico servienti suo.

Hic cum esset in finibus Petragorensium, unde erat natus, posuit Dominicum sudarium in quadam ecclesia sibi commendata, que erat prope Caduinum sita. Ac non multo post quadam die recefferat ab ecclesia, & ignis accensus est in villula¹ simulque in sepedita ecclesia, & combustit quicquid invenit; scriinium vero quod erat prope altare in

¹ Ed. proxima.

que parochia est Ierusalem pauca scribenda sunt. Bethlehem civitas non tam situ grandis, sicut nobis Arculfus retulit, qui eam frequentavit, sed ideo gloriosa quia Dominus noster ex beata Maria semper virgine est nasci dignatus. Est namque in dorso montis sita, que ex omni parte vallibus circumdatur & super terre dorsum ab occidentali plaga in orientalem plagam quasi mille passibus porrigitur. Qui murus, sine turribus in montis supercilio constructus est. In orientali vero extremo angulo quasi quedam naturalis inest spelunca, que presepe Domini nominatur in quo Dominum reclinavit mater. Alius vero in supradicto loco prior locus habetur, ubi constructa est lapidea domuncula, ubi Dominus natus esse creditur. Extra murum vero est lapis in quo effusa fuit aqua de vasculo, ubi ablutum fuit sacrum eius corpusculum; que undula ex eadem die usque ad nostra tempora per multos seculorum circuitus purissima monstratur limpha, sine ulla defectione vel diminutione. Sepulcrum vero David regis extra murum civitatis in valle contigua est positum, ubi est ecclesia fundata que in parte aquilonari monticulo coheret; quod in parte meridie eiusdem ecclesie pavimento sine aliquo ornamento habetur, superpositam lapideam habens pyramidem. De sepulcro quoque sancti Iheronimi nobis inquirentibus respondit: Sepulcrum sancti Iheronimi de quo inquiritis, ego ipse Arculfus conspexi, quod in alia habetur ecclesia que extra eandem civitatem in valle est fabricata, que in meridiano latere supra memorati monticelli dorso est sita. Monumenta vero trium illorum pastorum in ecclesia frequentavi iuxta turrem Ader, quos in eodem loco nascente Domino prope turrem gregis angelice vocis claritas circumdedit, ubi habetur ecclesia nobiliter fundata. De sepulcro vero Rachel percunctantibus nobis, Arculfus ita respondit: Sepulcrum Rachel pergentibus Bethlehem quinque milibus ab Ierusalem in eiusdem vie extremitate ab occidentali parte, hoc est in dextro latere pergentibus Hebron, lapidea circumdatum piramide est collocatum, ubi & titulus nominis eius hodie monstratur, quem Iacob maritus eius super illud erexit. Hebron, que & Mambre, murorum non habet ambitum; solummodo ruine eius monstrantur. In orientali vero plaga occurrit ille ager spelunce dupplicis respiciens Mambre, quem emit Abraam ab Ephron Etheo in possessionem. In huius agelli valle sepulcra sunt

quo servabatur sudarium, omnino non tetigit. Audito hoc, aliqui de fratribus, qui de novo morabantur in loco Cadunij, properaverunt illuc & cum invenissent scrinium, vi fregerunt, & accepto barleto, ubierat Dominicum sudarium, secum citius asportaverunt & in monasterio suo

reposuerunt circa annum Domini millesimum centesimum duodecimum.¹ Clericus vero non inveniens thesaurum, perrexit apud Cadunum² & cum non posset recuperare,³ induit habitum monachalem, & quamdiu vixit, quod prius habuerat ibidem custodivit. »

¹ Ed. mxcvii. — ² Ed. ad. monasterium. — ³ Ed. ad. petiit &.

quatuor patriarcharum: Abraam, Ysaac & Iacob & Adam primi hominis, quorum plante pedum, non sicut in aliis regionibus converti moris est, sed ad meridiem verse & capita contra aquilonem posita sunt; qui locus quadrato ambitur muro; sed sepulcrum Adam separatim a tribus ad orientalem plagam quadrato lapide constructum est. Ceteri tres patriarche sepulcra habent de dolatis & candidis lapidibus, iuxta mensuram longitudinis & latitudinis uniuscuiusque sepulcri, Abraham scilicet, Ysaac & Iacob. Sed sepulcrum Adam obscurioris & vilioris operis habetur. Similiter trium feminarum Sarre, Rebecce & Lie memorias vilioris opere, idem conspexit Arculfus humatarum in terra. Angulus vero ille sepulcralis a muro illo antiquissimo Hebron ad orientem versus in unius stadij spacio distare dinoscitur. Nam (*sic*) de colle Mambre dicendum; collis Mambre mille passibus a monumentis patriarcharum ad boream separatus distat, herbosus valde & floridus, habetque in cacumine campestem planiciem, ubi in summitate ad aquilonem lapidea habetur ecclesia. In cuius dextrali parte inter duos parietes eiusdem ecclesie, quercus Mambre extat in terra radicata, ubi Abraam angelos hospicio suscepit; ubi prefatus Arculfus truncatum spurium & radicatum in terra vidit. Retulit etiam quod Iericho urbem viderit, quam Iosue Iordane transmissio subvertit. Pro qua Oza de Bethel ex tribu Efraim aliam extruxit, quam Dominus presentia sua illuminavit. Tempore itaque, quo Ierusalem capta est a Romanis, propter civium perfidiam capta & destructa est. Pro qua condita est alia que post multum tempus similiter destructa est, cuius adhuc ruine monstrantur. Mirum dictu, sola domus Raab meretricis propter tres civitates in eodem loco destructas remansit; cuius lapidei parietes sine culmine permanent. Sepe iam dictus Arculfus in Galgalis grandem ecclesiam vidit in eo loco constructam, in quo filij Israel, Iordane transgresso, castra metati sunt. In prefata itaque ecclesia vidit duodecim lapides, de quibus precepit Dominus Iosue dicens: *Precipe filiis Israel ut tollunt de medio Iordanis alveo, ubi sacerdotum steterunt pedes, xij lapides quos ponetis in loco ubi fixeritis hac nocte tentoria.* E quibus sepe dictus Arculfus sex vidit in dextera parte ecclesie in pavimento iacentes & alios eiusdem numeri in aquilonari. Vidit etiam in Galgala aliam ecclesiam ad orientalem plagam antique Ierico, quinto ab Iericho miliario, ubi tabernaculum fixum fuit multo tempore. Retulit etiam nobis, quia ille sacer, sanctus & honorabilis locus, in quo Dominus baptizatus est a Iohanne, semper aquis fluminis tegitur Iordanis; in quo loco lignea crux infixata est. Locus itaque eiusdem crucis in quo Dominus baptizatus est, ultra alveum fluminis habetur. In extremitate vero fluminis habetur parva ecclesia ubi, sicut fertur, Dominica vestimenta custodita sunt. Que basilica stat super aquas inhabitabilis, quoniam sub ipsam hinc & inde subintrant aque, que quatuor cancri & arcubus sustentatur. In superioribus vero locis, alia est ecclesia in honore sancti Iohannis bapti-

zatoris. Vidit etiam lacum Sodomorum & Gomorre, qui stadiis quingentis octoginta in longitudinem dirigitur, latitudine el stadiis. Pervenit etiam Arculfus noster ad locum in provincia Fenicis, ubi Iordanis ad radices Libani de duobus fontibus exfurgit; quorum unus nomine Ior & alter Dan vocitatur. Qui simul mixti, compositum nomen Iordanis faciunt. Sed notandum quia non in Panio Iordanis exordium facit, sed in Traconitide, cxx interiectis stadiis usque ad Cesaream Philippi, que nunc Pannias a Panio nomen accepit. Qui Iordanis exinde suum dirigens cursum cxx stadia sine ulla interfusione usque ad urbem que vocatur Tiberiadis progreditur. Deinde usque ad locum qui Genesar dicitur preterfluit. Lacus vero Galilee ex eodem Iordane efficitur, quod mare nunc Cenereth, nunc mare Tiberiadis nominatur, magne adherent silve. Diffunditur autem in longitudine cxi stadia, & extenditur in latitudinem stadiis xl. A loco vero ubi de faucibus maris Galilee Iordanis egreditur usque ad eum locum ubi in mare Mortuum intrat, octo dierum iter habetur. Nam idem mare falsissimum est, & de monte Oliveti sepius vidisse se narrat sanctus Arculfus. Nam idem sanctus sacerdos, regionem Samarie peragrans, ad civitatem pervenit que hebraice dicitur Sichem, greca vero & latina consuetudine Sicima nominatur, & vitiose Sichar vocitari solet. Iuxta eandem civitatem vidit ecclesiam in modum crucis formatam, in cuius medietate fons Iacob qui & puteus vocatur habetur; super quem Dominus Salvator itineris labore fatigatus refedit siciens fidem mulieris Samaritane. Eadem civitas habetur in tribu Manasse & monte Ephraim, ubi ossa Ioseph sunt sepulta. Prospexit etiam in deserto sepe nominatus Arculfus fonticulum lucidum, unde sicut fert sanctus bibebat Iohannes Baptista. De melle vero silvestre ab Arculfo experientiam didicimus ita: In deserto vidit quasdam arbores, quarum folia lata & rotunda sunt, lactei coloris, saporis mellis. Qui vero in escam sumere cupiunt, primum manibus confringunt, deinde comedunt. Tale est mel silvestre. Pervenit etiam ad locum ubi Dominus quinque milia hominum de quinque panibus & duobus piscibus faturavit; qui erbosus & planus campus est, qui numquam ab eo die aratus est, nec nulla cernuntur hedificia, exceptis quatuor columnis que super marginem cuiusdam fonticuli erecte videntur; de quo biberunt satiati a Domino. Pervenit etiam usque ad Nazareth civitatem, ubi duas hospitatus est noctes; que supra montem exposita murorum ambitum non habens, ubi due habentur ecclesie, una in media civitate in loco ubi Dominus est nutritus; alia vero est in loco ubi Gabriel archangelus ad beatam Mariam locutus est. Inter eosdem tumulos duarum ecclesiarum lucidissimum habet fontem, quem totus civium frequentat populus, de illo hauriens aquam. Hec de Nazareth dixisse sufficiat. Retulit etiam quod mons Tabor sit in Galilea, tribus milibus a lacu Cenereth, mira rotunditate, ex omni collectus parte, respiciens supradictum stagnum. In cuius summitate ampla planicies silva pergrandi cincta habetur. Nam illius

montis cacumen non in angustum cohartatur, sed in latitudinem dilatatur stadiorum viginti trium. Altitudo eius triginta stadiis sublimatur. In summitate eiusdem montis tres sunt celebres ecclesie, iuxta illorum tabernaculorum numerum, de quibus Petrus dixit: *Faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, & Helie unum.* In eiusdem montis celsitudine sanctus Arculfus una hospitatus est nocte, quia Petrus de Burgundia ortus, sanctorum locorum eius ductor, non ipsum sinebat in uno hospicio diutius immorari, festinationis intuitu. Nam idem Petrus, relinquens parentes & patriam, longo iam tempore pro Domino illuc exulabat. Retulit etiam idem Arculfus quod viderit Damascum, civitatem magnam, ubi per aliquot hospitatus est dies: que in campo posita, amplo murorum ambitu circumcincta & crebris turribus communita, insuper quatuor fluminibus interfluentibus decoratur. Est ibi ecclesia in honore sancti Iohannis Baptiste. A monte namque Tabor usque ad Damascum septem dierum iter Arculfus habuit.

